

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОВСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра християнської педагогіки та організації дозвілля

Магістерська робота

**«ПАРОХ МАЙДАНЕКА»: ДУШПАСТИРСЬКО-ВИХОВНА
ДІЯЛЬНІСТЬ о. ОМЕЛЯНА КОВЧА (1918 - 1944 рр.)**

Студент 6-го курсу: Марії Марків
Науковий керівник: Олег Беген

Львів 2019

ЗМІСТ

Список скорочень	3
Вступ	4
Розділ I. Душпастирська діяльність о. Омеляна Ковча напередодні та під час українських визвольних змагань	
1.1 Формация о. О. Ковча, як душпастиря	9
1.2 Капелланське служіння о. О. Ковча в Українській Галицькій армії	12
Розділ II. Душпастирювання о. Омеляна Ковча у міжвоєнний період	
2.1 Між конфліктом та порозумінням: Греко-Католицька Церква в Другій Речі Посполитій	21
2.2 Душпастирська діяльність в м. Перемишлянах та с. Коросно (1921 - 1941 рр.)	31
2.2.1 Спогади жителів м. Перемишлян про отця О. Ковча	39
Розділ III. Душпастирська діяльність о. Омеляна Ковча під час Другої світової війни	
3.1 Служіння о. О. Ковча під час першої радянської окупації (1939 - 1941 рр.)	45
3.2 Діяльність о. О. Ковча в часи німецької окупації (1941 - 1944 рр.)	48
3.3 Перебування в концтаборі «Майданек» та мученицька смерть	54
Висновки	61
Список джерел і літератури	64
Додатки	70
Ілюстрації	74

Список скорочень

ГКЦ - Греко-Католицька Церква

Д-ра – доктора

ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка

КАУМ – Католицька Акція Української Молоді

Мт. 5. 45 – Матей

м. – місто

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

ОУН – Організація українських націоналістів

о. – отець

р. – річка

св. – свята(ий)

с. – село

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

Ст. Завіт – Старий Завіт

СС – охоронні загони НСДАП (Schutzstaffel)

УВО – Українська військова організація

УГА – Українська Галицька армія

УГВК – Український Галицький Військовий Комісаріат

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

УНР – Українська Народна Республіка

УНРада – Українська Національна Рада

УСС – Українські січові стрільці

УМХ – Українська молодь Христові

Вступ

Пошук знань, які починають ставати важливими в нашому суспільстві, ставить перед сучасним поколінням нові завдання. Папа Іван Павло II (1978 - 2005) в одному із своїх послань висловив таку думку: «Церква сьогодні не потребує нових реформаторів; Церква сьогодні потребує нових святих»¹. Це є дуже актуальним у наш час, бо суспільство, держава, Церква потребують осіб, які мають моральний авторитет. Такими є богопосвячені особи, які є прикладом для нас. Вони заохочують до життя у християнській вірі.

У ХХ ст. такими постатями в греко-католицькому середовищі були митрополит Андрей Шептицький, патріарх Йосиф Сліпий, а також усі, хто, пройшовши не легкий життєвий шлях, досягнули святості. Це святі, блаженні, праведні, які посвятили життя Богові та людям. Отець Омелян Ковч є прикладом таких людей, що заохочують до святості.

З проголошенням незалежності України значно зросла зацікавленість науковців до діяльності Греко-Католицької Церкви та визначних її діячів. Українська Греко-Католицька Церква в Західній Україні відіграла важливу роль в національно-культурному відродженні краю. Багато видатних діячів визвольного руху були представниками духовенства. Серед них чільне місце належить отцю Омеляну Ковчу. Його постать не залишилась непоміченою в історії.

На сьогодні вона є досить відомою, але мало вивченою. Небагато доступної інформації є про його погляди та діяльність, які характеризують духовенство тих часів, що приймало мученичу смерть обороняючи віру та народ.

З цього випливає **актуальність теми**: представляти сучасному суспільству постать мученика за віру о. О. Ковча його погляди та діяльність.

¹Іван Павло II. *Богопосвячене життя*, Львів: Місіонер 2008, 8.

О. Ковч є прикладом священика у часи великих політичних, суспільних, міжнародних потрясінь ХХ ст. Це був патріот суспільно-культурний діяч. Також він є прикладом боротьби за українську незалежність і проти тоталітарних режимів. Він володів високими моральними якостями: добротою, милосердям, скромністю, сміливістю, про що свідчать його вчинки. Ці морально-етичні цінності є актуальними і в наш час. На сході України відбуваються військові дії, внаслідок агресії із сторони сусідньої держави – Росії. Ці події спричинилися до більшого розвитку капеланства в Україні. Сучасні українські капелани, як і за часів УГА, стали духовними опікунами та доброю моральною підтримкою військовим.

Мета дослідження полягає у проведенні комплексного аналізу душпастирсько-виховної діяльності греко-католицького священика Омеляна Ковча.

З цього випливають наступні завдання:

1. Дослідити діяльність о. Омеляна Ковча в конкретний історичний період.
2. Проаналізувати капеланське служіння отця в рядах УГА.
3. Проаналізувати громадянську позицію о. Ковча в Другій Речі Посполитій та під час Другої світової війни.
4. На підставі архівних документів, спогадів та праць о. Омеляна – представити, ті морально-етичні принципи, які сповідував Ковч усе своє життя.
5. Розкрити усю трагічність ситуації в якій опинилися українці під час німецької окупації.
6. Детально охарактеризувати останні роки життя «пароха Майданека».
7. Узагальнити життєвий шлях о. Омеляна Ковча в контексті його беатифікації.

Об'єктом дослідження цієї роботи є життя та діяльність о. Омеляна Ковча.

Предметом цього дослідження є громадянська позиція О. Ковча і морально-етичні принципи, які він сповідував.

У цій праці використовуватимемо хронологічно-описовий метод, комплексний, критичного аналізу, синтезу, статистичний. **У дослідженні буде використано методологічний принцип історизму.**

Хронологічні межі праці 1918 – 1944 рр. Нижня межа співпадає із проголошенням ЗУНР та створення УГА в котрій о. Ковч був капеланом. Верхня межа співпадає із смертю о. Ковча в концтаборі «Майданек».

Географічні межі співпадають з історичною територією Галицької митрополії.

Джерельна база дослідження ґрунтується на працях істориків о. Івана Лебедовича «Полеві духовники Української Галицької Армії» - де висвітлюється участь духовенства в рядах УГА на основі спогадів. У своїй праці о. І. Лебедович розкриває історичну місію українського католицького духовенства в часи визвольної боротьби. Зокрема подаються спогади Р. Долинського про польового духівника Бережанського Коша о. Омеляна Ковча.

Л. Шанковський у праці «Українська Галицька Армія» розкриває проблематику воєнного потенціалу Галицької армії і її противників. Утворення і розвиток, стратегію, воєнні та політичні цілі, а також запілля та допоміжні формації УГА.

Праця Анни-Марії Ковч-Баран «За Божі правди і людські права» побудована на основі її спогадів про свого батька о. Омеляна Ковча, його життєвий шлях. У праці автор показує нам о. Ковча як доброго батька і чоловіка, священника-місіонера, капелана УГА. У збірнику подаються листи-документи, спогади і передруки.

Видання «Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 – 1930-ті роки) авторами якого є О. Зайцев, О. Беген, В. Стефанів описує взаємозв'язок націоналізму

та релігії, відносини українського націоналістичного руху та Греко-Католицької Церкви у міжвоєнній Галичині. У цьому виданні йде мова про конфлікт та порозуміння Греко-Католицької Церкви в суспільному та політичному житті в часи Другої Речі Посполитої.

В. Мацелюх в історико-краєзнавчо-туристичному часописі «Грегіт» описує походження родини Ковчів та біографію о. Омеляна Ковча.

Збірник статей з церковної історії «Ковчег» містить статтю Р. Тожецького «Митрополит Андрей Шептицький», де автор показує постать митрополита, його життєвий шлях та ідеї в складних історичних обставинах.

У виданні «Омелян Ковч» автор Н. Дорош подає інформацію про життя та діяльність Омеляна Ковча, його формацію як священнослужителя УГКЦ та мученика за віру.

А також спогадів про о. Омеляна Ковча його сучасників, які знаходяться в архіві Перемишлянського краєзнавчого музею. У спогадах сестра-студитка Марія згадує про жертовність і доброту о. Омеляна Ковча. Іван Пришляк у спогадах розповідає про Ковча як доброго друга і вмілого проповідника. Із спогадів Миколи Зацичного дізнаємось про складні умови перебування у концентраційному таборі «Майданек», а також статті інших авторів про діяльність священномученика.

Структура роботи, зумовлена поставленою метою та завданнями, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та літератури, додатків, ілюстрацій.

У **першому розділі** представлено життєвий шлях Омеляна Ковча, його формацію як священника, а також душпастирську діяльність напередодні та під час визвольних змагань 1918 – 1919 рр.

У **другому розділі** висвітлено душпастирювання О. Ковча у міжвоєнний період. Конфлікти та порозуміння греко-католицької церкви Другій Речі Посполитій. А також душпастирська діяльність в м. Перемишлянах та с. Коросно (1922 - 1941).

Третій розділ розглядає постать отця Омеляна Ковча під час Другої світової війни. Служіння О. Ковча під час першої радянської окупації (1939 – 1941 рр.) та діяльність в часи німецької окупації (1941 - 1944 рр.). Та перебування в концтаборі «Майданек» і мученицька смерть.

Розділ I

Душпастирська діяльність о. Омеляна Ковча напередодні та під час українських визвольних змагань

1.1 Формация о. О. Ковча, як душпастиря

О. Ковч народився 20 серпня 1884 року в с. Космач на Гуцульщині (тепер Косівський район Івано-Франківської області), в родині священника о. Григорія Ковча, душпастиря церкви св. Параскевії у с. Космач. Батько Омеляна Ковча о. Григорій Ковч народився у 1861 р. в с. Любінь Малий на Львівщині. В отця Григорія Ковча та його дружини Марії (з роду Яськевичів), окрім Омеляна було ще четверо дітей: Ольга, Софія, Наталія та Євстахій².

Галичина в цей час належала до Австро-Угорської імперії. Ліберальний режим давав можливість тогочасним українцям розвивати національно-культурне життя. Організованою українською структурою на цей час була греко-католицька церква. Її духовенство було освіченим і дбало про освіту населення. Одним із таких священників, що працювали для Церкви і нації був отець Григорій Ковч, життя якого стало взірцем для сина Омеляна³.

До школи Омелян Ковч ходив спочатку у Космачі, пізніше у містечку Кіцмані. Продовжив освіту Омелян в гімназії міста Львова, в якій після завершення навчання отримав атестат. Оскільки Омелян мав здібності до навчання, батько подбав про його виїзд до Риму на теологічні студії, в колегії Святих Сергія і Вакха, він здобув філософську і теологічну освіту⁴.

24 жовтня 1910 р. Омелян Ковч одружився з Марією-Анною Добрянською, яка народилася 1891 р., донькою декана Володислава

² В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч» // «Грегіт» – історико-краєзнавчо-туристичний часопис 7, 2010 – 2011.

³ І. Васюник, *Ковчег отця Ковча*, Київ, 2017, 8.

⁴ В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч».

Добрянського, що служив у Судові на Буковині⁵. Із нею він прожив до 1939 р., спільно виховали трьох синів – Сергія, Мирона-Якова, Романа і три доньки – Анну-Марію, Ліду та Ірину⁶.

Свячення та духовний сан Омелян Ковч отримав з рук єпископа Григорія Хомишина 1911 році⁷. Першою парафією отця Омеляна стала Підволочиська парафія Скалатського деканату Львівської архієпархії, що на Тернопільщині. У 1912 р. Ковч зголошується поїхати на місіонерську працю до українців-католиків в Боснію, які емігрували, коли територія перейшла від Османської імперії до Австро-Угорської. В цей час уряд Австро-Угорщини переселяв на ці землі лояльне до імперії населення⁸. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття еміграція галицьких селян до Боснії та Герцоговини привела до утворення значних українських поселень. Найбільші з них – Дубова (265 родин), Дев'ятин (150 родин), Дитляк (40 родин), Камениця (46 родин), Козара (70 родин), Раковац Горішній (60 родин) та інші⁹. Незважаючи на складні обставини душпастирської діяльності, духовенство греко-католицької церкви внесло вагомий внесок в розбудову релігійного життя українців Боснії та Герцоговини¹⁰.

Отець Омелян опікувався парафією містечка Козарац і приналежними їй колоніями округи Прієдор у Боснії¹¹.

Родина Ковчів, як і більшість українців які там проживали, були в складному матеріальному становищі. Під час місійної праці отець запрошував до свого помешкання і допомагав дітям із родин що проживали на його парафії¹².

⁵ Анна-Марія Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, Саскатун, 1994, 8.

⁶ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 12.

⁷ В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч».

⁸ І. Васюник, *Ковчег отця Ковча*, Київ, 2017, 12 - 13.

⁹ С. Качараба, «Суспільна опіка греко-католицької церкви над українською еміграцією у Боснії та Герцоговині (кінець ХІХ - початок ХХ ст.)» // *Україна-Європа-Світ: Збірник наукових праць*, Випуск 5, Тернопіль, 2011, 279.

¹⁰ С. Качараба, «Суспільна опіка греко-католицької церкви над українською еміграцією у Боснії та Герцоговині (кінець ХІХ - початок ХХ ст.)», 280.

¹¹ В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч».

¹² А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 16.

У 1916 р. Ковч повертається до Галичини, він стає сотрудником у парафії Сарники Горішні (Рогатинського повіту). Тут він перебував до 1919 року¹³.

¹³ В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч».

1.2 Капелланське служіння о. О. Ковча в Українській Галицькій армії

Предтечею Української Галицької армії були українські січові стрільці (УСС). Під цією назвою був відомий полк українських добровольців в австро-угорській армії, що воював на російському фронті. Передумовою виникнення УГА був Листопадовий Зрив, це була воєнно-революційна операція, яку провів Український Галицький Військовий Комісаріат. Це таємний військовий комітет, що постав у Львові у першій половині жовтня. Комітетом було заплановано державний переворот в Галичині і створення в ній української держави¹⁴.

У листопаді 1918 р. відбуваються важливі події новітньої української історії. У Львові та в більшості повітів Східної Галичини в результаті національно-демократичної революції, у ніч на 1 листопада влада перейшла до української адміністрації. Українська Національна Рада 13 листопада видала закон, щодо затвердження державної самостійності Західно-Української Народної Республіки зі столицею у Львові¹⁵.

Молода держава відразу розпочинає боротьбу з сусідньою Польщею, яка висунула територіальні претензії на Галичину. Так розпочинається україно-польська війна¹⁶.

22 листопада 1918 р. поляки захопили Львів, після цього інтернували А. Шептицького та перемишльського єпископа Й. Коциловського. Обов'язки митрополита змушений був виконувати Григорій Хомишин¹⁷.

Коли польські війська взяли під свій контроль м. Львів, українські вояки були змушені відступати. Розуміючи складне становище, відчуваючи потребу в обороні своєї землі. На основі Легіону українських січових

¹⁴ Л. Шанковський, *Українська Галицька Армія*, Вінніпег: 1974, передрук Львів: 1999, 34 - 36.

¹⁵ О. Єгрешій, *Єпископ Григорій Хомишин: портрет: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, Івано-Франківськ: Нова Зоря 2006, 42.

¹⁶ П. Ткачук, «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.» // П. Ткачук, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*: 36. наук. пр. – Львів: Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2008. – Вип.17, 123 - 129.

¹⁷ О. Єгрешій, *Єпископ Григорій Хомишин: портрет: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, 42.

стрільців створено Українську Галицьку армію численні військові сили організовані у бригади, корпуси, курені¹⁸.

На початковому етапі існування Галицька армія мала імпровізаційний характер. До кінця грудня 1918 року вона складалася з регулярних партизанських або напівпартизанських відділів, які діяли самостійно на лініях наступу польських військ. Ці відділи мали різноманітний склад і по-різному себе називали. До часу коли була організована центральна військова влада вони не мали зв'язку з вищим командуванням і дуже рідко мали зв'язок між собою У січні 1919 р. проводиться реорганізація військових сил держави, внаслідок чого постає Українська Галицька армія¹⁹.

Військовими опонентами Галицької армії були Червона армія, очолювана більшовиками і Біла московська армія під керівництвом генерала Денікіна, створена на основі добровольців. У травні 1919 р. військовим противником Галицької армії була румунська армія²⁰.

Найперша група українських регулярних військ організувалося у Львові. На основі урядового наказу стан українських військ у Львові 21 листопада становив 161 старшин і 4 517 вояків²¹.

Українська Галицька армія була однорідною національною армією, бо до неї мобілізовано тільки українці, хоча в армії служили галицькі німці, і жиди, останні робили спробу творити свої національні частини²².

Галицька армія відзначалася не тільки високим морально-політичним рівнем а й дисциплінованістю, боєздатністю, добрим бойовим вишколом²³.

Українське католицьке духовенство на Галичині було близьким до свого народу. Воно вийшло переважно з народу, тому, добре розуміло і відчувало його складне становище. Тому в час після Першої світової війни 1918 р.

¹⁸ о. І. Лебедович, *Полеві духовники УГА*, Вінніпег, Канада 1963, 137.

¹⁹ Л. Шанковський, *Українська Галицька Армія*, 48.

²⁰ Л. Шанковський, *Українська Галицька Армія*, 30.

²¹ Л. Шанковський, *Українська Галицька Армія*, 48.

²² Л. Шанковський, *Українська Галицька Армія*, 87.

²³ Л. Шанковський, *Українська Галицька Армія*, 36 - 37.

католицьке духовенство очолюване своїми єпископами брало участь в творенні української держави²⁴.

Органи влади й правління Західно-Української Народної Республіки формувалися під час українсько-польської війни. У січні 1919 року під час реформації збройних сил ЗУНР створено вищий орган польового духовенства на чолі з отцем Миколою Їжаком, під назвою Зарядче Преподобництво. Ця організація діяла за зразком схожих структур у більшості європейських армій. При Навчальній Команді Галицької армії створено Польове преподобництво під керівництвом отця Андрія Каляти. Йому підпорядковувалися всі польові духівники бойових частин і з'єднань. Капелани запліля підпорядковувалися у Станіславові Зарядчому преподобництву. До складу штабів створено референтури, яким підлягали відділи духівників бригад і полків, які призначалися для обслуговування куренів, сотнів, батарей. Преподобництво організувало набір капеланів для Галицької армії, де служило близько сотні священників греко-католицької церкви²⁵.

У лютому 1919 року командиром корпусів і бригад за наказом військового міністерства всіх богословів здібних до військової служби наказано передати Зарядчому преподобництву²⁶.

18 березня 1919 року усім богословам, які служили в Галицькій армії, надано відпустки для закінчення навчання й висвячення на капеланів. Військові священники зрівнялися в правах із старшинами. Вони могли мати два військові ступені – польовий духівник і преподобник. Військове міністерство і Зарядче преподобництво могло рекомендувати уряду щодо підвищення у рангах окремих осіб. Одним із обов'язків польового духівника було ведення обліку полеглих вояків, організація поховання і створення

²⁴ о. І. Лебедович, *Полеві духовники УГА*, 31.

²⁵ П. Ткачук «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.», // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 17 / 2008, 123.

²⁶ П. Ткачук, «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.», 123.

військових цвинтарів. Для більш плідної праці капеланів Галицької армії за участю керівництва держави та УГКЦ було створено чітку систему, підготовлено і видано законодавчі акти, де було вказано обов'язки та права всіх його структур²⁷.

Складною була душпастирська праця в час епідемії, про це писав о. М. Кривуцький: «Шпиталі розміщувались в літніх дерев'яних бараках... Мій порядок зазвичай був такий: рано в каплиці Служба Божа, пізніше сніданок, а опісля я йшов до шпиталю і причащав вояків, які сповідалися попереднього дня. По закінченні святого Причастя я сповідав в наступному бараці хворих вояків, спочатку лише галичан, а пізніше місцевих... Люди в цих шпиталях дуже численно помирали, бо був великий не достаток лікарів, санітарів, і лікарств»²⁸.

Польові духівники УГА були справжніми героями, вони допомагали військовим порадами і добрим особистим прикладом у багатьох частинах з допомогою військових старшин польові духівники організували лікарні, самі їх очолювали. Проти польових священиків серед військових УГА більшовики поширювали негативну думку, але їхні зусилля були марними. Виявляється, що польові священики мали великий вплив на військових УГА²⁹.

Бажання здійснювати важливу місію польового духівництва виявила родина Ковчів. Батько Омеляна Ковча – отець Григорій та брат отець Євстахій вступили до українського війська³⁰.

Отця сотрудника Омеляна Ковча було призначено польовим духівником Бережанського коша. Будучи молодим о. Ковч був енергійним та повним сил. Він швидко взявся до активної виховної праці. «Не було відтинку розгалуженого життя Коша, - згадує Роман Долинський, підполковник

²⁷ П. Ткачук, «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.», 124.

²⁸ о. І. Лебедович, *Польові духовники УГА*, 149.

²⁹ Л. Шанковський, *Українська Галицька Армія*, 320 - 321.

³⁰ о. І. Лебедович, *Польові духовники УГА*, 137.

Першої Дивізії УГА, - в якому б отець не брав відповідної для нього участі. Кожного ранку, після закінчення Божественної літургії, він поспішав до шпиталю, що був уже переповнений пораненими учасниками боїв за Львів. Щодня його можна було бачити на полі, де проходили військову підготовку вояки, у канцелярії, у магазинах. Він часто полагоджував скарги окремих частин чи вояків. О. Ковч завжди знаходив час вислухати та спосіб помирити їх. [...] Для тодішнього команданта Коша, отамана П. Бігуса о. Ковч був найкращим помічником у виховній праці»³¹. Можна відзначити, що діяльність духівників УГА не обмежувалась лише релігійними справами, як це було у австрійській та російській арміях. Вони цікавились всіма ділянками військової служби і побуту³².

Матеріально-технічна база молоді УГА була ще слабо вдосконалена. Вони завжди були готові до оборони незалежності своєї недавно проголошеної держави. Невичерпній енергії отця Омеляна та здібностям залагоджувати найскладніші справи в тяжких обставинах можна було дивуватися. Це дає повну підставу називати його духівником-патріотом і борцем³³.

Звичайно створення боєздатних військових частин залежить від добрих кваліфікованих старшин але і великою мірою залежить від морально-духовного стану та виховання вояків. Увесь свій вільний час О. Ковч присвячував цій складній та клопіткій праці³⁴.

Під час боїв на фронті під Львовом напередодні Великодня 1919 року відходила маршова частина з Бережанського коша вона мала змінити облогу Львова. Отець Ковч разом з декількома делегатами від громади міста Бережан виїхав, щоб відвідати вояків на фронті та передати великодні подарунки. Він вирішив навідатись у найбільш висунену позицію в районі

³¹ о. І. Лебедович, *Полеві духовники УГА*, 138.

³² Д. Забзалюк, «Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.» Монографія // Д. Забзалюк, Львів: ЛьвДУВС, 2012, 187.

³³ о. І. Лебедович, *Полеві духовники УГА*, 137 - 138.

³⁴ о. І. Лебедович, *Полеві духовники УГА*, 138.

Лисої гори. Знаючи про рішучість польового духівника, командування бойового відтинку не забороняло його дій, а доручило одному під старшині супроводжувати його до позиції. У ніч перед Великоднем делегація прибула на позицію та поділилась освяченими продуктами, які поблагословив отець Ковч після короткого молебню. На світанку поляки відкрили вогонь з кулеметів, гранатометів та крісів. Пізніше ворожий вогонь почав стихати, бо поляки чекали на підкріплення. Отець Ковч хотів винести пораненого та передати до польового шпиталю. Це було небезпечно, але духівник був безстрашним. Він демонстрував силу духу і часто жартував: «Ви ж знаєте, панове, я свячений, а свяченого куля так легко не бере!»³⁵

Отець Омелян вважав що обов'язок польового духівника бути на лінії фронту, де помирають вояки.

«В запіллям почекають поки вернуся - це був постійний аргумент О. Ковча, коли командування звертало його увагу на великий ризик. – Я маю досвід з війни та знаю, що вояк найкраще себе почуває на лінії фронту, коли він бачить там лікаря та духовника»³⁶.

16 - 18 липня 1919 р. УГА через тиск поляків, епідемію тифу, відсутність зброї та амуніції перейшла р. Збруч. Тут вона об'єдналась з дієвою армією УНР, щоб спільно вирушити проти більшовиків на Київ³⁷. Структура військового духовенства не змінилась. о. М. Їжак навчальний капелан армії наголошував, щоб корпусні духівники, капелани бригад, полків продовжували виконувати покладення на них обов'язків³⁸.

Отець часто опинявся у безнадійних ситуаціях. Після одного з боїв між більшовиками та українськими частинами, багато українських вояків потрапили у полон. Більшовики, розбивши частину армії УГА, розстріляли деяких вояків, інших – посадили до вантажних вагонів для вивезення. Їх

³⁵ М. Козак, *Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх*, Перемишль, Львів: Свічадо, 2002, 80.

³⁶ І. Лебедович, *Полеві духовники УГА*, 138.

³⁷ І. Крип'якевич та ін. *Історія українського війська*, Львів: Івана Тиктора, 1992, 575.

³⁸ П. Ткачук, «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.», 123.

закрили у переповнених вагонах і везли у невідомому напрямку. В один із таких посадили отця Омеляна. Під час дороги поїзд зупинили посеред поля, щоб винести з вагонів померлих та подати іншим води. Тоді ж отець признався одному з конвоїрів, що він священик, якому треба ще жити, щоби молитися за живих і померлих, проте зараз від неймовірної задухи і спраги він сам помирає. Отець попросив дозволу вийти, солдат відчинив двері вагона і сказав: «Іди, пий воду і набирайся сили!». Коли отець захотів повернутись назад, конвоїр зайшов до вагона та крикнув: «Батьюшка пам'ятай молитися за Луку» - і зачинив двері. За хвилину поїзд рушив з місця. Так отцю Ковчу вдалося вирватися з полону, однак перед тим як він повернувся до рідної домівки перед ним постане багато небезпек³⁹.

Блукаючи, отець Омелян знову потрапив у руки більшовиків і його приєднали до полонених вояків УГА, які були засуджені на смертний вирок⁴⁰.

Увечері полонених повели в ліс і заставили копати ями для себе. Коли ями досить глибокі, більшовики підготувались до вистрілу. Отець Омелян, вголос зачитав загальне розгрішення, і кинувся втікати, всі полонені також. Пробігши на безпечну відстань він приліг, заховавшись під сухе листя, від перевтоми заснув, пробудившись не міг зорієнтуватися на місцевості. Деякий час йшов, побачив поле по якому йшла жінка. Вона перелякалася, коли отець підійшов до неї в однострою військового капелану. Жінка ввічливо запросила піти з нею і залишитися у її хаті. Через деякий час вона повернулася з польською поліцією. Отець Ковч попросив перед розстрілом, дозволити йому побачитись з польським священиком. Завдяки його заступництву отцю Омеляну знову вдалось уникнути смерті⁴¹.

Незабаром отця знову арештувала польська влада. Він просидів майже рік в одному з концентраційних таборів для військовополонених. Цих таборів

³⁹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 19.

⁴⁰ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 19.

⁴¹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 19.

на території Галичини була незначна кількість. В них утримували приблизно 500 греко-католицьких священиків та монахів і 40 тисяч військових та мирних мешканців, які помирали там від знущань та хвороб⁴². В цей час отець захворів на черевний тиф, від цієї хвороби 19 грудня 1919 року виконуючи обов'язки військового капелана УГА у Старокостянтинові⁴³, помер його батько – отець Григорій Ковч, там він і похований. За сприяння Митрополита Андрея Шептицького 1919 року з таборів звільнено всіх душпастирів. Можливо тоді звільнили хворого отця Омеляна. Після полону він прибув до своєї сестри Ольги, яка жила в селі Цапівці Заліщицького деканату Станиславівської єпархії, де був парохом її чоловік – о. Антін Наконечний. Отець Омелян знову захворів на тиф⁴⁴.

Родичі повідомили жінку Ковча про те, що він повернувся з війни і важко хворіє. Вона в цей час перебувала з дітьми у свого батька отця В. Добрянського, почувши це, негайно вирішила поїхати відвідати свого чоловіка. Коли його побачила, то спершу не впізнала, він був дуже худим і ослабленим⁴⁵.

На початку лютого 1920 року Галицька армія вимушена укласти союз з Червоною армією. В цей час відбулася реорганізація армії, із корпусів, що залишились сформовані три повноцінні бригади. В цей час командування Червоної армії ліквідувало Преподобництва, а також референтури корпусів⁴⁶.

Багатьох польових священиків почали вивозити до Києва, це викликало антибільшовицький виступ галицьких бригад на фронті. Більшовицькі війська витіснили їх за лінію польського фронту, дехто з них потрапив у польський полон, інші були скеровані у табори інтернування. Велику кількість польових духівників радянські силові структури піддали

⁴² о. І.Лебедович, *Полеві духовники УГА* // А.-М. Ковч-Баран. *За Божі правди...*, 20.

⁴³ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 20.

⁴⁴ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 20.

⁴⁵ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 20.

⁴⁶ П. Ткачук, «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.», 128.

репресіям⁴⁷. УГА припинила існувати у квітні-травні 1920 р., а з нею – інститут польових духівників⁴⁸.

Отець Ковч через деякий час, набрався сил, пізніше разом із родиною переїхав до села Боршів, поблизу міста Перемишлян що на Львівщині і душпастирював тут кілька місяців⁴⁹.

⁴⁷ П. Ткачук, «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.», 128.

⁴⁸ Д. Забзалюк, «Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.» Монографія // Д. Забзалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2012.

⁴⁹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 20.

Розділ II

Душпастирювання о. Омеляна Ковча у міжвоєнний період

2.1 Між конфліктом та порозумінням: Греко-Католицька Церква в Другій Речі Посполитій

Головними чинниками, що впливали на геополітичну ситуацію у першій половині ХХ ст. було протистояння між великими державами за збільшення та перерозподіл сфер впливу. Однією із провідних ідей цього часу стало політичне самовизначення народів, які не зберегли, або не мали державності⁵⁰.

Внаслідок поразки у національно-визвольних змаганнях, Україну розділили між собою чотири держави: Радянський Союз, Друга Річ Посполита, Румунія і Чехословаччина. Галичину згідно з Рішенням Ради послів держав Антанти від 14 березня 1923 р. було передано під владу Польщі з умовою надання широкої автономії, політичної та релігійної свободи населення. Але цієї умови не було виконано. Таке рішення для українців означало невиправданість сподівання на здобуття власної державності. Тому багато людей хотіло продовжити боротьбу. Як наслідок цього були створені військові організації: у 1920 р. Українську військову організацію (УВО), у 1925 р. Легію українських націоналістів, у 1926 р. Спілку української незалежної молоді. У Відні 1929 р. ці організації об'єдналися, створивши Організацію українських націоналістів (ОУН)⁵¹.

В українському суспільстві Західної України у міжвоєнний період на формування суспільної думки, щодо відновлення державності мали великий вплив УВО – ОУН та Українська Греко-Католицька Церква⁵².

⁵⁰ Л. Федик, «Погляди митрополита Андрея Шептицького на геополітичне становище України» // *Вісник Дніпропетровського університету*, число 5, серія «Політологія», 2015, с.178-179.

⁵¹ Н. Галевич, «Митрополит Андрей Шептицький та УВО – ОУН» // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 24 (2014), 119.

⁵² Н. Галевич, «Митрополит Андрей Шептицький та УВО – ОУН» , 119.

У Другій Речі Посполитій ГКЦ становила Галицьку митрополію, до якої належали Львівська архієпархія і Перемишльська та Станіславівська єпархії. По закінченню Першої світової війни територія митрополії зменшилася. У 1918 р. від Станіславівської єпархії до Румунії відійшло кілька деканатів на Буковині. Після створення незалежної Польщі і введення нового адміністративного поділу до митрополії належали Львівське, Тернопільське, Станіславівське та частина Краківського воєводства. Греко-Католицька Церква у 30-х рр. ХХ ст. в Європі налічувала близько 6 млн. вірних. Структура ГКЦ наслідувала структуру Римо-Католицької Церкви: єпархії поділялися на деканати і парафії⁵³.

За переписом населення 1931 року у Другій Речі Посполитій грецький обряд об'єднував 3 336 тис. вірян (10,5 % населення). Греко-католики компактно проживали на теренах Східної Галичини. Через пов'язаність греко-католицької релігії з українською національністю поширювати унію було складно⁵⁴.

Адміністративно-територіальна структура Галицької митрополії ГКЦ у міжвоєнний період в основному залишалася стабільною і сприяла широкому впливу церкви на суспільно-політичне та релігійне життя українського суспільства⁵⁵.

Андрей Шептицький, який посідав митрополичий престіл УГКЦ (1900–1944 рр.), був релігійним лідером а водночас етнархом, який представляв інтереси не тільки церковної громади, а всього галицького українства, в умовах бездержавності⁵⁶.

Зайнявши престол митрополита, А. Шептицький усвідомлював своє покликання – душпастирське і світське. Його з поміж політичних діячів

⁵³ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, Львів: УКУ, 2011, 100.

⁵⁴ Г. Дильонгова, *Історія Польщі 1795 - 1990*, перекл. з польської М. Кірсенка, - Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія 2007, 134 - 135.

⁵⁵ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 100.

⁵⁶ Н. Галевич, «Митрополит Андрей Шептицький та УВО – ОУН», 119.

вирізняла сміливість, він мав власну думку і добивався поставленої мети. Митрополит бачив перспективу національного і державного відродження українського народу⁵⁷.

Звернення митрополита Андрея Шептицького до молоді:

Не зриваючи однієї хвилини, лише безупинним напруженням і безупинними жертвами аж до крові і смерті многих поколінь двигается народ. І легше часами кров пролити в одній хвилині ентузіазму, чим довгі літа з трудом сповнювати обов'язки і двигати спекоту дня і жар сонця, і злобу людей і ненависть ворогів, і брак довіря своїх і недостачу помочі від найближчих, і серед такої праці аж до кінця виконувати своє завдання, не чекаючи лаврів перед побідою, ані винагороди перед заслугою!⁵⁸

Митрополит проявив себе не лише як релігійний діяч, підприємець, меценат, але як особа з ґрунтовними знаннями у сфері права. Його цікавило питання вибору оптимальної форми правління, співвідношення між церковними та світськими законами, визначення важелів ефективного правління державою⁵⁹.

Роздумуючи якою мала б бути держава Андрей Шептицький взявши за приклад християнську родину, створив модель, яка співставляється з державою, побудованою на монархічно-релігійних засадах. Важливим є дотримання моральних зобов'язань. Влада має належати одній стороні, а іншій необхідно виконувати її розпорядження. Як консолідуючий чинник та засіб пізнання Бога розглядається християнська любов. Підтримка монархічного режиму Української Греко-Католицької Церкви стала важливим фактором в середовищі духовенства і парафіян⁶⁰.

⁵⁷ Р. Михайлишин, «Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького» // *Митрополит Андрей Шептицький*, серія «Видатні українські педагоги», вип. 7, Львів: «Сполом» 2016, с. 261 - 262.

⁵⁸ О. Турій, «Митрополит Андрей (Шептицький) про християнські засади політичного життя» // сайт: Інститут Історії Церкви, 25 травня 2015, <<http://ichistory.org.ua/20015/05/25/mytropolyt-andrej-sheptyts-kyj-pro-hrystyvyans-ki-zasady-politychnogo-zhytta/>> (дата звернення: 01.11.2019).

⁵⁹ Л. Федик, «Політико-правові погляди митрополита А. Шептицького» // *Науково-інформаційний вісник*, число 1, серія «Право», вип. 13, 2016, с. 51.

⁶⁰ У. Кошетар, *Роль Української Греко-Католицької Церкви у формуванні Галицького консерватизму 1900-1939 рр.* Кандидатська дисертація: Запорізький національний університет, Запоріжжя 2007, 10.

Починаючи своє бачення державотворчого аспекту з природної точки зору, А.Шептицький був переконаний, що таке співставлення буде переконувати не лише вірних, але і тих, хто далекий від релігії. Все в природі має свій порядок і спостерігаючи за нею, людина легко зможе це зрозуміти, якщо творіння є в гармонії з природою, воно має майбутнє. Подібно до цього родинний порядок є основою цілого суспільного ладу⁶¹.

А. Шептицький визначив основні засади на яких ґрунтується побудова держави, що дотримується політичних та соціальних норм:

1. Влада походить від Бога, бо вона є природним наслідком суспільного життя людини і її природи.
2. Влада лежить у природі цілого народу.
3. Народ має природне право вибирати форму провідної влади, беручи у ній участь через вибори, плебісцити та референдуми.
4. Метою влади є служіння загальному добру, збереження та оборона свободи громадян, шляхом встановлення справедливих законів, які не суперечать божому закону; незалежне судівництво, яке пристосовує загальні закони до поодиноких випадків і розмежовує взаємні права і обов'язки громадян.
5. Толерантне ставлення до різних вірувань та культур, забезпечення громадянам свободи релігійних практик. Гарантія релігійної свободи – риса, яка характеризує будь-яку цивілізовану державу⁶².

Митрополит не пропускав будь-якої можливості допомогти в реалізації ідеї відновлення української державності. Рішення Народних зборів у Львові, на яких 30 червня 1941 року проголосили Акт відновлення Української держави – Андрей Шептицький вважав великим успіхом українського народу. З нагоди цієї події було написано його звернення, де було сказано:

Від уряду очікуємо мудрого, справедливого проводу та заряджень, які узгляднювали б потреби і добро всіх замешкуючи наш край громадян, без огляду на це до якого віросповідання, народності і суспільної верстви належить. Бог нехай благословить усі твої праці, Український народе, і нехай дасть усім нашим Провідникам святу Мудрість з Неба⁶³.

⁶¹ Б. Тимчишин, «Митрополит Андрей Шептицький про роль сім'ї у державотворчому процесі», // *Наукові записки Українського Католицького університету*, серія «Історичне релігієзнавство», вип. 3, Львів: УКУ 2010, с. 244.

⁶² А. Кравчук, «Християнська соціальна етика під час німецької окупації Галичини 1941-1944: митрополит Андрей (Шептицький) про солідарність, опір владі та захист святості життя» // *Ковчег 2* (2000), 224-269.

⁶³ О. Сурмач, «Діяльність митрополита А.Шептицького в роки німецької окупації» /*наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 42 (2015), 133.

1 липня 1941 року Андрей Шептицький радісно сприйняв відродження Української держави, яку він уявляв правовою і цивілізованою⁶⁴.

Аналізуючи ієрархічний, або адміністративно-управлінський, рівень організаційної структури Галицької митрополії УГКЦ, можна відзначити, що головою церковної провінції був Галицький митрополит Андрей Шептицький, який, крім того, зберігав за собою титули Львівського та Кам'янець-Подільського єпископів. Митрополит Андрей призначив управляти митрополією єпископів-помічників: Йосифа Боцяна (1914 - 1926 рр.), Микиту Будку (1927 - 1945 рр.), та Івана Бучка (1929 - 1945 рр.), єпископи ординарі управляли у єпархіях. У Станіславівській працював Григорій Хомишин (1904 - 1945 рр.), йому допомагав єпископ-помічник Іван Лятишевський, Перемишльською єпархією керував Йосафат Коциловський (1916 - 1945 рр.) єпископом помічником був Григорій Локота⁶⁵.

На підставі статей конституції, прийнятої 1921 р., та конкордату, підписаного між польським урядом та Апостольською столицею 1925 р. в умовах Другої Речі Посполитої, ГКЦ у правах зрівняли з Римо-Католицькою Церквою⁶⁶.

Після 1934 року в адміністративно-територіальній структурі Галицької митрополії УГКЦ почалися значні зміни. Згідно декрету опублікованого 10 лютого 1934 р. конгрегацією для Східних церков відокремлено 9 деканатів (Буківський, Дуклянський, Динівський, Горлицький, Грибівський, Короснянський, Мушенський, Риманівський і Сянівський), з них утворилася

⁶⁴ А. Шептицький *Пастирський лист з нагоди відновлення Української держави*, (1 липня 1941 р.) // Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. – Львів - Київ: Піраміда, 2001, 340.

⁶⁵ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 101.

⁶⁶ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 101.

Апостольська адміністрація Лемківщини, яка підпорядковувалася Римському Апостольському Престолові⁶⁷.

На адміністративно-територіальному рівні кожна єпархія Галицької митрополії поділялася, на деканати, які об'єднували по 18 - 25 парохій. Так, у 1925 – 1928 рр. Львівська архієпархія поділялася на 54 деканати, Перемишльська – на 54, Станіславівська – на 20. У 1931 р. у Львівській архієпархії налічувалося 1 259 парохій та з такою ж кількістю церков, 831 священником та 1 328 868 вірними⁶⁸.

У роки Першої світової війни і польсько-українського протистояння у Галичині були великі матеріальні і людські втрати. Був духовний занепад не тільки українському суспільстві, а також у Церкві. Після занепаду за роки Першої світової війни Церква активно почала встановлювати свої позиції, відновлюючи католицькі товариства і студентські організації⁶⁹.

Важливими елементами організаційної структури Галицької митрополії УГКЦ були богословські навчальні заклади, які забезпечували не тільки підготовку нового покоління священників і богословів, а й сприяли християнському вихованню української молоді⁷⁰.

Етнічний склад населення Галичини був строкатим: у містах та містечках більшу частину становило польське і єврейське населення, українці здебільшого проживали у сільських населених пунктах.

Із зростанням національної свідомості українців, становище євреїв і поляків у Галичині було складним. Усі намагались зайняти панівну позицію щодо галицької землі. Така ситуація ставала джерелом конфліктів між етнічним населенням⁷¹.

⁶⁷ І. Пилипів, «Розвиток адміністративно-територіальної структури Галицької греко-католицької митрополії (1918 – 1939 рр.)» // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Випуск 18, 41.

⁶⁸ І. Пилипів, «Розвиток адміністративно-територіальної структури Галицької греко-католицької митрополії (1918 – 1939 рр.)» // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Випуск 18, 41.

⁶⁹ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 101.

⁷⁰ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 101.

⁷¹ К. Паньківський, *Роки німецької окупації*, (Життя і Мислі), 7-е вид., Нью-Йорк – Торонто: Ключі 1965, 59.

Але можна стверджувати, що приводом українсько-єврейських конфліктів ніколи не була ненависть національна, релігійна, або расова. Конфліктні ситуації більше загострювали соціальні проблеми населення. Українська провідна верства ніколи не підбурювала і не давала підстави для виникнення конфлікту⁷².

Порівнюючи етнічний та конфесійний склад Галичини можна зауважити, що греко-католицька громада у Галичині зростала, римо-католицька в цей час зменшувалась⁷³.

Позиція Греко-католицької церкви на чолі з митрополитом А.Шептицьким, щодо єврейського народу була позитивною. Духовенство в переважній більшості мало толерантне ставлення до євреїв⁷⁴.

Міжвоєнний період характеризується активністю українців щодо ідеї консолідації галицького українства. Кожен новий центр суспільного, політичного або культурного притягання висував власні ідеї що не збігалися або суперечили одна одній.

Національне життя незважаючи на складні обставини в міжвоєнний період зазнало піднесення. Поступово відбувалася українізація преси, освіти, науки і культурного життя. Інтенсивно розвивалася українська література, хоч і перебувала під впливом офіційної доктрини. Нова економічна політика привела до покращення соціального стану населення. Національне життя і національний рух розвивалися, незважаючи на суворі репресії і утиски з боку влади⁷⁵.

Розвиваючи освітньо-виховну політику, за ініціативою галицьких єпископів, 6 травня 1933 р., було створено товариство під назвою «Католицька Акція Української Молоді» (КАУМ). Цього ж року було

⁷² К. Паньківський, *Роки німецької окупації*, 61.

⁷³ В. Кубійович, *Західні Українські землі в межах Польщі. 1920 - 1939*. Чикаго; Нью-Йорк, 1963, 17.

⁷⁴ Ж. Ковба, *Людяність у безодні пекла*, (Поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки «остаточного розв'язання єврейського питання») 3-тє вид., Київ, 2009, 30.

⁷⁵ В. Косик, *Україна і Німеччина у Другій світовій війні*, Львів: Наукове Товариство ім. Т.Шевченка, 1993, 25 - 26.

створено товариство «Орли», з метою поглиблення та національного виховання молоді⁷⁶.

В усіх містах Галичини існували досить міцні, й нечисленні, осередки українства, які зазвичай брали на себе роль формування громадської думки й були чинником, який рятував переважно сільську українську громаду від маргіналізації⁷⁷.

Важливим осередком політичного життя Галичини стає Львів, який галичани вважали своєю локальною столицею. Він став центром трьох церковних митрополій (латинської, греко-католицької та вірменської). Українці складали тільки третю за кількістю етнічну групу міста поступаючись полякам і євреям. Це свідчить про складну ситуацію, в якій розвивалися українські католицькі і національні рухи⁷⁸.

Важливою складовою розвитку тогочасного суспільства було друковане слово. Преса стає відігравати важливу роль в тій чи іншій сфері суспільства. У Другій Речі Посполитій налічувалося численна кількість видань. Українська католицька преса знаходить своє місце, і навіть здобуває популярність⁷⁹.

На початок 1930 р. у Польщі виходило 25 українських часописів. Протягом 1920 - 1930-х рр. у Галичині діяло близько 60 українських видань. Стрімкий розвиток преси насамперед пов'язаний з діяльністю українських політичних партій та організацій. Преса була політично заангажованою, тому католицькій пресі було складно конкурувати з політичними і суспільними часописами видання яких було добре налагоджуване. Але українська

⁷⁶ Р. Михайлишин, «Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького», с. 261.

⁷⁷ В. Кубійович, *Західні Українські землі в межах Польщі. 1920 - 1939*, 16.

⁷⁸ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 107.

⁷⁹ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 108.

католицька преса все таки здобуває популярність, що виходила за рамки католицького руху⁸⁰.

Ще одним фактором що спричинив загострення політизації галицьких українців у 1920 - 1930 рр. стало студентство. Студенти відіграли важливу роль у формуванні католицького руху і націоналістичного підпілля. Студентів з української національністю з поміж інших, у цей час було найменше, зате їхня активність компенсувала брак масовості⁸¹.

Найбільшою подією для українських католиків 1930-х років став з'їзд організації «Українська Молодь Христові» у м. Львові. Проводили цю акцію УГКЦ та католицькі партії і мирянські організації. Негативна реакція на цю подію була із сторони націоналістичної молоді⁸².

24 травня член ОУН Олег Сагасин в Стрию виголосив реферат «Націоналізм та релігія». Він зазначив, що для українських націоналістів першочерговим є свій народ, а пізніше церква. Такі методи боротьби і переконання суперечили морально-етичним принципам християн і не мали підтримки із сторони Церкви. На початку серпня 1934 р. в Галичині почалось ще більше протистояння УГКЦ то ОУН.

Після вбивства бойовиком ОУН директора Львівської академічної гімназії Івана Бабія – конфлікт ще більше загострився. Митрополит Андрей Шептицький засудив таку діяльність деяких членів ОУН.

Критика церквою дій, які протистояли нормам християнської моралі допомогла переосмислити ідеології, а пізніше і методи роботи ОУН⁸³.

При навчальних закладах вели діяльність різні студентські організації. Вони об'єднувались у кілька централізованих спілок. Українське католицьке студентство намагається запровадити і свої студентські організації і спілки⁸⁴.

⁸⁰ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 109.

⁸¹ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 112.

⁸² В. Стефанів «Греко-католики і ОУН: боротьба за “душі молоді” в 1930-х» // сайт: «Історична правда», 2 квітня 2011р., <<http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/04/2/34243>> (дата звернення 06.10.2019).

⁸³ В. Стефанів «Греко-католики і ОУН: боротьба за “душі молоді” в 1930-х».

Становище галицьких українців в межах Польської держави незважаючи на загострення конфліктів, було добрим. Появі і зростанню великої кількості релігійних організацій і товариств сприяв активний розвиток самої Церкви. Багато зобов'язань, які взяв на себе єпископат ГКЦ та рядові священики, спричинило до помітної ролі Греко-Католицької Церкви в структуруванні українського суспільства. Церква відіграла важливу роль у відродженні та розбудові нації. Усі процеси що були у міжвоєнний період були пов'язані з роллю і впливом церкви на суспільство. До слова єпископату прислухалася еліта політичних рухів⁸⁵.

Галичина залишається унікальним місцем, де Церква є авторитетною настільки, що може організовувати і керувати політичним життям, ставати лідером національного пробудження.

УГК була помітною складовою Вселенської Церкви і відіграла значну роль у суспільно-політичному житті західної України⁸⁶.

Але незважаючи на все економічне становище для українців Галичини у міжвоєнний період було складним. Часто вони ставали дешевою робочою силою без права на національну, культурну, майнову спадщину⁸⁷.

Для значної більшості українців у міжвоєнний період є часом аналізування помилок допущених в минулому, і пошуку нових методів боротьби⁸⁸.

⁸⁴ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 115.

⁸⁵ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 116.

⁸⁶ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 116.

⁸⁷ К. Паньківський, *Роки німецької окупації*, 61.

⁸⁸ О. Зайцев, та ін., *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, 116.

2.2 Душпастирська діяльність в м. Перемишлянах та с. Коросно (1922 - 1941 рр.)

У 1922 році парохом церкви св. Миколая у м. Перемишлянах, а також храму Собору Пресвятої Богородиці у с. Коросно призначили отця Омеляна Ковча⁸⁹. Від цього часу він більше не змінював парафії і перебував тут аж до останнього арешту. На той час території навколо Перемишлян були густо заселені: найбільше проживало українців близько 1500 осіб, а також поляки, євреї і декілька німецьких родин⁹⁰.

Перемишляни – невелике містечко розташоване на березі річки Гнилої Липи, через нього проходить відтинок траси Львів-Рогатин-Бережани. Перша письмова згадка про місто датується 1437 роком, тоді це було село, але вже 1671 р. про Перемишляни згадується як про місто у якому зведено дві церкви і обведено земляними валами. В XVI – XVII століттях були часті напади татар, це призводить місто до повної руїни. Але Перемишляни швидко відбудовуються і у 1860 р. стають повітовим містом, через яке на початку XX ст. прокладено залізницю Львів-Потутор⁹¹.

Розпочавши служіння, отець Омелян побачив складний стан парафії УГКЦ у місті Перемишлянах, населення здебільшого почало відвідувати римо-като-лицький костел. Резиденція була хоч і великою, але дуже занедбаною. На місці старої отець почав будувати невелику нову, неподалік старої церкви св. Миколая. Він відразу взявся проводити активну релігійну, культурну, господарську та громадську діяльність⁹².

Отець Омелян був добрим провідником, тому його часто запрошували виголосити проповідь під час відпустів у сусідньому до Перемишлян селі Уневі⁹³.

⁸⁹ В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч» // «Грегіт» – історико-краєзнавчо-туристичний часопис 7.

⁹⁰ В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч» // «Грегіт» – історико-краєзнавчо-туристичний часопис 7.

⁹¹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 21.

⁹² В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч» // «Грегіт» – історико-краєзнавчо-туристичний часопис 7.

⁹³ В. Мацелюх, «Блаженний отець Омелян Ковч» // «Грегіт» – історико-краєзнавчо-туристичний часопис 7.

Щонеділі Ковч служив три Божественні літургії. Дві літургії служилися в м. Перемишлянах, а третя у с. Коросно. Щоразу завдяки мудрим проповідям отця, приходило більше людей. Значну увагу о. О. Ковч приділяв катихизації дітей, наголошуючи на важливості збереження свого обряду. Діти із захопленням слухали отця, оскільки він любив дітей і легко знаходив до них підхід. Ковч щороку організував реколекції для дорослих та молоді, яка навчалася в народних школах та місцевій гімназії, також часто запрошував місіонерів⁹⁴. Також він організував євхаристійні здвиги, для всього Перемишлянського деканату, запрошуючи брати в них участь всіх вірних, душпастирів. Протягом трьох днів служилися різні богослужіння, проводилися місійні науки, виголошувалися проповіді, тоді була нагода приступити до таїнств покаяння пресвятої Євхаристії. В людей найбільше вражали євхаристійні походи-процесії вулицями міста, що були справжньою маніфестацією і виявом релігійних переживань. Такі зустрічі мали молитовно-релігійний і національно-визвольний характер⁹⁵.

У складний з політичної точки зору час, Омелян Ковч наважився на свято Богоявлення Господнього організувати своїх парафіян на йорданську процесію. Він очолював цей похід, йшов з мирянами на річку, де заздалегідь встановлювали крижаний хрест і обгортали його синьо-жовтими стрічками⁹⁶.

Організаційні здібності отця Омеляна, найбільше проявлялися в організації паломництв. Хоч організація задавала труднощів, але отець умів швидко їх долати. Часто О. Ковч організував прощі до п'яти церков, що було передумовою для досягнення повного відпусту. Найближчі до Перемишлян села, до яких відбувались паломництва – Боршів, Ушковичі, Липівці, Вишнівчик, Вовків, а також Краснопуща. Ці паломництва відбувались процесійною ходою до парафій, де паломників чекали парафіяни сіл і душпастиря. Також отець організував паломництва поїздом,

⁹⁴ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, Львів: Свічадо, 2017, 17.

⁹⁵ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 39 - 40.

⁹⁶ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 33.

винаймаючи для всіх охочих вагон. Найчастіше такі поїздки здійснювалися до Зарваниці та Гошева. У 1933 р. під гаслом «Українська молодь Христові» відбулась проща до Львова. Ковч, щоб оплатити дорогу тим парафіянам, що не мають змоги організувати весь рік, аматорські вистави, де брала участь молодь⁹⁷.

Кожен захід вимагав від отця організаторських здібностей, уваги та часу. Але кожна праця, що йшла на добро ближньому не була для нього важкою. На парафії в Перемишлянах та Коросні з перших днів отець Омелян почав опікуватися тими парафіянами, які найбільше потребували допомоги, - бідними, сиротами, студентами. Через це він заслужив велику прихильність своєї пастви. «Над тією хатою ангели пролітають», - говорили парафіяни про скромний будинок священика, де проживав о. О. Ковч із дружиною Марією-Анною та дітьми. Часто служив їхній будинок, тимчасовим притулком для дітей-сиріт. Отець залишав дітей у себе на деякий час, щоб легше пережити втрату, а вже потім шукав для них сиротинці. Отець Омелян часто купував одяг, взуття, необхідну літературу для навчання сиротам та бідним⁹⁸.

Омелян Ковч дбав про виховання молоді, яка потребувала не лише фізичної допомоги, а й духовної. Він був для молоді порадиником, другом і добрим батьком. Через брак місця у хаті юнаки найчастіше вилазили на горище над клунею, де спали на сіні. Перемишлянську плебанію навіть називали «збуреною Троєю»⁹⁹.

Щоб молодь була чимось зацікавлена, отець заохочував її брати участь у різних гуртках він добре розумів, що краще буде запобігти проблемам молодих людей, аніж думати пізніше, як виправити зроблені помилки¹⁰⁰.

Велику увагу отець Омелян приділяв не тільки релігійному, а й культурно-освітньому розвитку своїх парафій. У Перемишлянах з ініціативи

⁹⁷ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 37 – 38.

⁹⁸ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 122.

⁹⁹ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 19.

¹⁰⁰ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 20.

отця створюється аматорський театральний гурток, яким керує режисер та декоратор Володимир Трофим'як парафіяльний та гімназійний хори під керівництвом Михайла Гузара. Під проводом студента права Теодора Барана постає організація студентської молоді¹⁰¹.

Активність населення Перемишлян набула розголосу в околицях, що спонукало інших бути активними і робити щось для українців Галичини. У перемишлянській газеті «Перемога» про активного діяча писали: «Отець О.Ковч навчав курсантів, і це є важливим для тих, хто щодня спілкується з десятками і сотнями покупців, людської, взаємоповаги»¹⁰².

Високі моральні цінності були притаманні о. Омеляну Ковчу. О. Ковч проводив необхідні роботи навколо храму і у храмі. Він започаткував відновлення в Перемишлянах стародавньої церкви св. Миколая, що колись була, що колись служила туркам як мечеть, організовував художній розпис стін. Також розпочав реставрацію Народного дому та добудував до нього театральну залу, звів приміщення для новоутвореного українського банку; придбав дім для дошкільнят, який згодом став осередком для Сестер Службниць, і Сестер Студиток. Ковч подбав про віднову церкви і резиденції в Коросні та зведення там будинку Просвіти. Хоча у Перемишлянах і Коросні населення не було заможним, отець зумів відшукати відповідні кошти для того, щоб мешканці могли реалізовувати свої потреби та бажання в суспільному і духовному житті¹⁰³.

Отець Омелян мав авторитет серед населення, завдяки його доброті та простоті вдавалося збирати та організовувати людей.

Польська адміністрація Перемишлян сприяла в тому, щоб греко-католики переходили на латинський обряд. До цього українців підштовхувало, і те, що поляки могли забезпечити їх робочими місцями. У 1932 р. о. Ковч видав монографію «Чому наші від нас утікають» (перевидало

¹⁰¹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 23.

¹⁰² А.-М. Ковч-Баран. *За Божі правди і людські права*, 23 - 24.

¹⁰³ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 21.

«Свічадо» у 2006 р.) У цій праці він подав своє розуміння про відношення Церкви до національного питання у першій половині ХХ ст. Блаженний роздумує, чому греко-католики залишають свою церкву і переходять до іншої. Він наголошує на дві причини у зв'язку з ситуацією, що склалася: по-перше, це сучасний стан літургійних обрядів, по-друге, особистий рівень духовенства¹⁰⁴.

Структура книжки побудована з двох частин: «Обряд» і «Духовенства». Автор переживає з приводу асиміляції вірних, і шкодує, що таке явище замовчується. На думку Омеляна Ковча цю тему треба винести на обговорення, щоб знайти вихід із складної ситуації¹⁰⁵.

О. Ковч вважає, що необхідно берегти оригінальність і красу візантійського обряду, збагачувати його елементами корисними для вірних. Необхідно усувати застаріле, що становить перешкоду для вірних у розвитку їхнього духовного життя¹⁰⁶.

Процес національної асиміляції та обрядово-церковної, після Першої світової війни набув широких масштабів. Отець не згідний з думкою, що причиною цього є тільки зовнішні фактори. Велике значення мають також внутрішньо-церковні чинники, які потребують змін у підходах. Блаженний Омелян Ковч вважав, що для вирішення цієї ситуації потрібна відкрита та обґрунтована дискусія у колах греко-католицької церкви.

На думку Омеляна Ковча, священник має бути готовим до жертвовного служіння для церкви і народу, що розуміє свої обов'язки апостольські і суспільні. Його моральний авторитет є передумовою розвитку церковного життя на парафії. А також священник повинен брати участь у громадському житті суспільства, бути в курсі подій, що відбуваються в суспільстві¹⁰⁷.

Уривок із праці:

¹⁰⁴ о. О. Ковч, *Чому наші від нас утікають?*, Львів: Свічадо, 2019, 12.

¹⁰⁵ о. О. Ковч, *Чому наші від нас утікають?*, 13.

¹⁰⁶ о. О. Ковч, *Чому наші від нас утікають?*, 13.

¹⁰⁷ о. О. Ковч, *Чому наші від нас утікають?*, Львів: Свічадо, 2006, 22 – 23.

Часто чуємо закиди, звернені в сторону нашого духовенства, що воно не говорить патріотичних проповідей, або таких проповідей, у яких попри інше можна було б звернути увагу на піднесення патріотичного духа. Звичайно, є на це відповідь, що Церква не політика. І це свята правда, що не вільно надуживати Церкві для політичних цілей. А такий священик, який заціплював би в душі своїх вірних шовінізм, робив би вочу прислугу вірі й народові. Все це правда, але є й інші правди, а саме: що націоналізм не є ніяким гріхом, а народности створив також Господь Бог не через помилку. Що аргументи й приклади взяті з життя й історії цього народу, до якого проповідується, промовляють до його серця найкраще та найсильніше, скріпляють його в прадідній вірі і обряді. Що в кінці, особливо у нас, українців, зріст національної свідомості є в певній мірі також пов'язаний із ростом прив'язання до своєї віри і обряду¹⁰⁸.

Пригадуючи історію, яким було виховання дітей у біблійні часи поміж вибраного ізраїльського народу, отець Ковч доходить до такого висновку:

Подібно й ми, як хочемо дочекатися потіхи на старі літа, мусимо дбати про виховання наших дітей на добрих християн і добрих патріотів, щоб зростали на славу своєї Церкви, на користь свого народу. Тому слід підпірати такі наші інституції як «Рідна школа» та закладати всюди захоронки, щоби наша дітвора вже змалку вчилася любити й поважати, що Боже, що рідне, українське¹⁰⁹.

У цій монографії отець висуває пропозицію, щоби поступово відбувся переклад молитов і Богослужінь із церковнослов'янської на українську мову. Ця праця була написана у 1932 р., але вона є актуальною і в наш час.

Шкоди для греко-католицької Церкви й українського народу, що випливають з уживання церковної мови при богослужіннях, а навіть щоденних молитвах, повинні бути наглядні із досі наведених прикладів. Тут належало би ще хіба те згадати, що ця сама церковна мова є рівно ж одною з важливих причин, що спонукають на нарід переходити, особливо в Америці, на православ'я, а в краю – на штунду. Бо й православна церква в Америці, й штунда в нас впровадили в молитвах і відправі живу мову. Тому й не дивно, що нарід туди починає пересуватись. Про те першим і невідкличним середником, що напевно здержить втечу з нашого обряду, а то й з віри та народности – є насамперед негайне впровадження живої мови до щоденних молитов, а далі – й до всіх інших богослужінь¹¹⁰.

¹⁰⁸ о. О. Ковч, *Чому наші від нас утікають?*, 102.

¹⁰⁹ о. О. Ковч, *Чому наші від нас утікають?*, 103.

¹¹⁰ о. О. Ковч, *Чому наші від нас утікають?*, 103.

Польська влада плани якої порушувала цілеспрямована, добре організована наполеглива праця отця, не любила новоприбулого душпастиря, і часто до нього навідувалась з несподіваними візитами. Отець завжди знаходив вихід із складних ситуацій та продовжував працювати для людей. У міжвоєнні роки о. Ковч був духовним опікуном Перемишлянської станиці Української скаутської організації «Пласт»¹¹¹. Організація існувала у місті Перемишляни під проводом студента Петра Савчинського. Учням польської гімназії, що була у місті, забороняли входити до пласту. Отець Омелян підтримував та опікувався ними. Схід пластунів відбувався на церковному кладовищі чи Народному Домі під виглядом «катехизації»¹¹².

Українські політичні діячі і Церква допомагали жертвам Голодомору в УРСР у 1932 – 1933 рр. У Львові, Станіславі, Тернополі та інших містах відбулися акції протесту та жалібні віче. Влада забороняла і обмежувала такі акції. За проповідь про голод в УРСР, яку о. Ковч виголосив, був засуджений на три тижні арешту¹¹³.

У 1932 р. отець був арештований на три місяці і ув'язнений у Бережанській тюрмі. З 1925 по 1934 рр. було близько сорока візитів до отця. Багато з них закінчувалось арештом і довгим або коротшим ув'язненням. Основною причиною цих арештів були проповіді отця, хоча проповідуючи він ніколи не спонукав нікого до ворожнечі. Омелян Ковч завжди навчав парафіян берегти національну гідність¹¹⁴.

Отця Ковча, який очолював організаційне життя у місті вважали «ворогом польської держави». Він одним із перших за яким польська влада вела особливий контроль¹¹⁵.

¹¹¹ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 20.

¹¹² В. Мацелюх, «Блаженний Омелян Ковч», 80.

¹¹³ І. Саківський, «Життя та діяльність Еміліяна Ковча (1884 - 1939)» // збірник наукових праць «Гілея»: науковий вісник, вип. 105, ВГО Українська академія наук, с. 38.

¹¹⁴ В. Мацелюх, «Блаженний Омелян Ковч», 80.

¹¹⁵ Б. Кордюк, «Ісповідник віри Христової» // Галицький шлях Ч. від 27.04.1993, 5.

Омелян Ковч був членом та одним із керівників ОУН, а зокрема головою підпільною організації українських націоналістів на Перемишлянський повіт, про це розповідав Богдан Кордюк¹¹⁶. Підтвердження цього факту можна знайти в біографічному додатку до праці П. Мірчука «Нарис історії ОУН»¹¹⁷. Участь Омеляна Ковча ОУН підтверджує Олена Вітер, яка вважала, що він був членом районного проводу ОУН. Найбільш ймовірно, що отець Ковч займав посаду референта пропаганди, зважаючи на його проповіді, постійну працю з людьми та активність у громадському та політичному житті повіту¹¹⁸.

¹¹⁶ Б. Кордюк, «Ісповідник віри Христової», 5.

¹¹⁷ П. Мірчук, *Нариси історії ОУН 1920 - 1939*, 3-тє вид., доповнене / П. Мірчук. – Київ: Українська видавнича спілка, 2007, 707.

¹¹⁸ І. Саківський, «Життя та діяльність Еміліяна Ковча (1884 - 1939)», 38.

2.2.1 Спогади жителів м. Перемишлян про отця О. Ковча

Спогади сестри-студитки Марії (м. Перемишляни).

Ковч мав велику сім'ю – шестеро дітей, які не завжди мали що поїсти чи в що одітись. Та, коли знав, що десь діти залишались сиротами, чи хтось бідує, брав на перший час потребує до свого дому, казав власним дітям та дружині одягнути гостей, нагодувати. Швидше турбувався про купівлю пальта, до прикладу, для тієї сиротини, ніж для рідної дитини. Ще монахиня згадувала, що й сам Ковч не турбувався про свій достаток. До будинку вели дерев'яні сходи, які тримались на волосині й по них було страшно підійматись, боячись, що вони проваляться. Але його дім завжди був відчиненим для парафії та потребуєчих¹¹⁹.

Спогади Володимира Гриба (випускник Львівської духовної семінарії Святого Духа УГКЦ). «Коли я в Перемишлянах розмовляв з людьми, які ще пам'ятали свого пароха, розумів по їхніх очах, що вони бачили за життя справжнього священика¹²⁰».

Таким харизматичним у служінні Омеляну Ковчу судилось стати, мабуть, тому, що він змалку бачив цю модель на прикладі власного батька – о. Григорія Ковча, пароха гуцульського села Космач, духівника 11-го Галицького корпусу УГА. Вони з дружиною Марією (з роду Яськевич) виховували п'яток дітей. Наймолодшою дитиною був Омелян. Закінчивши космацьку школу, майбутній священик вступив у Львівську державну гімназію, а що був здібний до науки, батько посприяв його навчанню в одному з найкращих університетів Риму – «Урбаніано». Є відомості, що, окрім богослов'я та філософії, Омелян вивчав ще й медицину. Згодом це не раз йому згодилася в священичому служінні для військових. Отець Ковч часто після похорону привозив до себе сиріт, щоби розділити з ними біль втрати. Як розповів мені паламар села Коросно Володимир Боднар, якимось в часі йорданських відвідин отець Омелян прийшов до бідної родини, де було п'ятеро дітей, і залишив їй усі пожертви, які назбирав від парафіян¹²¹.

У своїх спогадах Володимир Гриб згадує про те, як скромно одягався парох - він носив старе взуття і протерту реверенду. На Перемишлянській парафії була традиція: щоп'ятниці бідний міг прийти і взяти в церкві для себе хліба чи якийсь одяг. Щороку на свято Миколая отець Ковч купував сиротам

¹¹⁹ с. Марія-Фанка Ляхер, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 14.05.1995» / Інтерв'юер М.Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.

¹²⁰ Володимир Гриб, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 22.05.1990» / Інтерв'юер М.Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.

¹²¹ Володимир Гриб, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 22.05.1990».

подарунки: зошити, ручки, книжки або необхідний одяг. В неділю брав молодь на прогулянку до лісу. Його можна вважати вчителем християнського милосердя¹²².

Спогади Анни-Марії Ковч-Баран (дочки о. Омеляна Ковча)

Батько завважив дим поблизу церкви і водночас почув розпачливі крики. До хати вбігли кілька євреїв у великій паніці і стали благати в батька порятунку. Німці, кинувши в синагогу, де вони саме зійшлися на молитву, запалювальні бомби, зачинили двері й нікого не випускали (...). В голові не було іншої думки, крім тієї, що люди горять і просять рятунку. Він вбіг між юрбу біля синагоги й німецькою мовою, яку знав досконало, крикнув до вояків, щоби покинули її. На диво, вояки сіли в свої мотоцикли і від'їхали в бік своєї станції¹²³.

Наталя Олійник згадувала, що:

Ковч був добрим пастирем і дбав про своїх ягнят. Доказом того був той факт, що його дочки і її милість дружина отця варили у себе на кухні разом з іншими дівчатами й жінками із гуртка Союзу українок, що діяв при матері – Просвіті, обіди для політичних в'язнів. Отець Еміліан довів польським слідчим органам і адміністрації тюрми, що цей жест є чисто християнського характеру, бо в кожному катехизі є пункт про тюрму і в польському також, а в Заповідях Божих є написано: «Не свідчи ложно на ближнього свого». Після таких тверезих аргументів власті спасували і дозволили отцю організувати ці обіди, розраховані на 10–15 осіб, точно не знаю. Мабуть більше протягом трьох місяців. Обіди відносило 6 осіб у відрах і каструлях за вуха. Мої тато також тоді були арештовані, тому я це знаю. Масові арешти викликані ось чим: одної ночі по всіх селах і містах Західної України розкидано листівки, в яких Організація Українських Націоналістів (ОУН) протестувала проти полонізації українських дітей в польських школах. Українським дітям – українську мову й українську школу! – Вимагала ОУН¹²⁴.

Наталя Олійник згадує, як виглядав отець Ковч. Коли вона ходила до Перемишлянської церкви, отець виглядав старшим. Він був уже сивим на скронях, здавався їй поважним з автентичною зовнішністю чоловіком¹²⁵.

Із спогадів Наталії Олійник:

¹²² Володимир Гриб, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 22.05.1990».

¹²³ Роксолана Мудрак «Над його хатою ангели кружляють» // Нова доба. (22 травня 2014) 5.

¹²⁴ Наталя Олійник, «Мої спомини про всечаснішого отця Омеляна Ковча» // Галицький шлях. (15 квітня 1995) 4.

¹²⁵ Наталя Олійник, «Мої спомини про всечаснішого отця Омеляна Ковча», 4.

Одного разу отець говорив про технічний прогрес, винаходи вчених і сказав: «[...] але ніхто не може видумати маленького зернятка насіння з якого б виросла гарна, цвітуча рослина. Все, що на землі – є задумом Бога Отця, Творця, навіть винаходи вчених[...]». Яюсь пояснюючи святе Євангеліє, сказав: «Я вже його знаю, але все до нього так припадаю, як спраглий подорожній припадає у літню спеку до джерельця з чистою водою. Скільки не читаю, то все там знаходжу щось нове, що збагачує мою душу»¹²⁶.

«Отець Омелян Ковч був добрим пастирем і дбав про своїх ягнят. Добрий пастир подбав, щоби ті, хто попав у тюремну камеру – кошару, мали що їсти, а цих по-біблійному названих овечок, представляли молоді, здорові, відважні хлопці Перемишлянщини. Молодь – цвіт України і її краса»¹²⁷.

Іван Пришляк житель с. Тучне, Перемишлянського району у своїх спогадах згадує про о. Ковча як про доброго друга, вмілого проповідника, котрий часто навідувався у село Тучне виголошуючи проповіді на парафіяльні празники. Коли приїжджав отець, до церкви сходилося багато людей із навколишніх сіл. Вони із захопленням слухали проповіді отця.

Отець Ковч не жалів віддати своє життя за друзів та близьких. Отець мітрат Головінський розповідав Івану Пришляку: «Ми були арештовані більшовиками, і вже стояли під стінкою до розстрілу, отець Ковч давав передсмертне розрешення. Тоді надлетів німецький літак і вони розбіглися. В той час Бог врятував нам життя»¹²⁸.

Степанія Мацишин (м. Перемишляни).

Як я росла, так і зі мною росла пошана і повага до доброго, лагідного, милосердного отця Ковча. В його домі бідні находили обід і матеріальну поміч. Находили слова потіхи і розради. Многодітна сім'я отця Ковча жила дуже скромно. Там не могло бути достатку, бо отець Ковч ділився своїми доходами з бідними парафіянами. Я була молода, але чула нераз, як старші, і мої батьки говорили, що він терпить з кожним. Ні крихітки жадности не було в отцю Ковчу, а щедрість і милосердя¹²⁹.

¹²⁶ Наталя Олійник, «Мої спомини про всечеснішого отця Омеляна Ковча», 4.

¹²⁷ Наталя Олійник, «Мої спомини про всечеснішого отця Омеляна Ковча», 4.

¹²⁸ Іван Пришляк, «Інтерв'ю спогади про о. Омеляна Ковча від 03.10.2000» / Інтерв'юєр М.Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.

¹²⁹ Степанія Мацишин, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 10.11.1998» / Інтерв'юєр М.Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.

Із спогадів Миколи Зацичного, який перебував у таборі «Майданек» відомо, що табір ділився на п'ять полів, кожне з яких вміщувало 22 бараки, у кожному бараці було від 300 – до 700 арештованих. Бараки були переповнені так, що в'язні мусіли спати по трьох а то й чотирьох чоловік на одному ліжку. Першими до «Майданеку» були заслані радянські військовополонені, а після них – євреї, люди інших національностей, а також німецькі солдати, але їх було мало. Були й такі бараки, котрі вміщували жінок. Полонені важко працювали й часто хворіли через жахливі умови проживання. Про те хвороби скривали від наглядачів, до шпиталю ніхто не спішився, бо знали, що звідти ніхто не повернеться живим¹³⁰.

Спогади Марії Лещишин:

Батько був доктор прав і був суддею та приятелем нашого пароха. Він мене вчив релігії з першого класу. Перше що запам'яталось на ціле життя це те, що слово «релігія» наводила на мене жах. Я не знала що це значить і тому втікла додому. Отець Ковч завважив мою неприсутність і як добрий психолог післав мене до кіоску купити йому папіроси. Опісля вийшов по мене і тримав за руку доки не запровадив в лавку і не почав розповідати якусь біблійну історію і я побачила що «релігія» не страшна, а дуже цікава. Що найбільш замітне і незабутнє це його пророцтво. Я запитала «Коли буде кінець світу?» і досі дивуюсь як я могла запитати і чого? Мені було десь сім років і що мене світ обходив? З модерних винаходів був поїзд на лінії Львів-Бережани, бачила я раз як летів літак та був ще один автомобіль в лікаря Сахна, от і вся техніка! Отець Ковч відповів «Кінець світу буде як людство здобуде все знання...»¹³¹

Найстаршою з усіх дітей отця Омеляна є Марія Баран, вона цікаво описує родину і життя О. Ковча у своїх книжках. Середня дочка Ірена жила в Німеччині, а наймолодша живе в Торонто. Син Сергій був священником, а Роман проживав в Детройті, багато років був паралізований¹³².

Родина о. Ковча була дуже бідна – не раз не ставало грошей на хліб – тоді позичав в лікаря. Як померла дружина отця то треба було позичити простирано в нас. Хата завжди була повна молоді, особливо приїздили сестрички їмості літом на вакації і вчили молодих гаївок і народні танці. Сходи

¹³⁰ Микола Зацичний, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 19.05.1996» / Інтерв'юер М.Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.

¹³¹ Марія Лещишин, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 05.07.2000» / Інтерв'юер М.Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.

¹³² Марія Лещишин, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 05.07.2000».

до хати з дощок були такі розбиті, але і високі, що як заходив один раз латинський єпископ то мало що не провалився на низ, але **ЯКОСЬ** обернув це в жарт політичний «Як українець витає поляка»¹³³.

Спогади Михайла Шкільника:

В тім часі обняв парафію покійний о. Ковч і своєю ревною душпастирською працею цілком втримав переходи парафіян на латинство. Він був прекрасним проповідником і його проповіді відзначались не лише глибоким релігійним – але також і патріотичним змістом. Він згадував в них і актуальні події, якими нарід інтересувався і які іноді болюче нарід переносив і в тих власне проповідях в своїй і в околичних церквах з нагоди празників находив нарід велику духовну підтримку і розраду в часі польського гнету. З його приходом на пароха відновилась і оживилась всякого рода організації і товариства, які покійний переважно очолював. З твердим натиском хочу під черкнути одну характерну рису покійного о. Ковча – це повна безкористолюбність і цілковита незацікавленість матеріальним благами. Хоч поля парафія мала багато але покійний не господарив – винаймав бідним міщанам не раз по смішно низькому чинші. Нагороду за духовні функції (сльоби, похорони) полишав звичайно добрій волі парафіян. Домашнє життя проводила дружина покійна Марія А. з Добрянських Ковчева більше як скромне, бо часом не було навіть за віщо [...] купити для численних дітей, але в тому вона подібна була до свого супруга. Нарікань з тої причини ніколи не було – все виказувала зрозумінням і любов до свого мужа. Полатана одіж священика, яку носив літами о. Ковч свідчила, як євангельсько вбогим був аж до самої смерті. Подиву гідну душпастирську ревність виказав о. Ковч в часі другої світової війни¹³⁴.

З приходом німецької влади у Перемишлянах почалися так звані «жидівські акції». Євреїв почали фізично винищувати, не жаліли навіть християн, що мали єврейське коріння. Таке нелюдське знущання викликало співчуття у християн, тому населення міста старалось допомогти єврейським мешканцям.

Під час німецької окупації було проведено п'ять або шість спеціальних налетів на місто із кожним вибирали близько тисячі єврейського населення, яке вивозило в ліс і там розстрілювали, пізніше закопували в масові могили.

Стає зрозуміло, що євреї шукали будь-яких способів щоб урятуватися. Одним таким способом було прийняття християнської віри. Вони масово почали звертатися до отця Ковча, благаючи охрестити їх. Спочатку він

¹³³ Марія Лещин, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 05.07.2000».

¹³⁴ М. Шкільник, *Як міг боронив справедливість...* / за ред. Б. Праха, Львів: УКУ, 2017, 257.

хрестив декількох осіб, пізніше приходили цілими групами. Отець Ковч не мав ніякої заінтересованості у винагороді за те що він робить. Він був переконаний, що не можна відмовляти у Тайні хрещення, а тим самим у спасенні душ людей, що є у небезпеці смерті.

22 грудня приїхав відділ німецького війська і почав зганяти з гетта усіх жидів на ринок. Був указ арештувати також і місцевого пароха. Під вечір всіх мали вивезти до Белза в крематорій. Але отця Ковча вдалось попередити про небезпеку, і він згодився захватись і перечекати до закінчення «жидівських акцій»¹³⁵.

Я навмисне довше спинився на описі цього факту, бо він вказує, яка велика відвага і безстрашність навіть до смерті, покійного отця Ковча. Недовго по тій події о. Ковч сказав, що в горах помер його близький кривняк священник – я тоді радив йому негайно там виїхати – в той спосіб оминє всякої небезпеки а в парохії може заступити його син-священник. Це було останнє моє побачення з покійнем отцем Ковчем. За два а може три дні приїхало три гестапівці – десь около 11 год. передполуднем і забрали його з собою до Львова – де примістили його в в'язниці на вулиці Лонцкого. Просидів там декілька місяців. На протязі того часу роблено всі можливі заходи, щоби отця Ковча витягнути з в'язниці. Я переговорив з парафіянами в справі контингентів збіжжя і інших продуктів які мали доставити німцям і вони приобіцяли мені, що місто дасть понад 100% всіх контингентів – якщо німці звільнять з в'язниці о. Ковча. Це був дуже сильний аргумент в користь о. Ковча і я в розмові з окружним старостою те пред'явив йому і просив, щоб вжив всіх доступних йому способів для врятування отця Ковча. Староста прирік, що буде інтервенювати у Др. Вахтера губернатора у Львові. Знаю конкретно, що староста це зробив і представив о. Ковча перед губернатором в дуже доброму світлі, особливо підніс його значіння і впливи в цілому повіті. Про це мені сам розказував, але не хотів сказати або може і не знав, чому інтервенція Др. Вахтера була в гестапо безуспішна. Рівно ж і наш покійний Митрополит Андрей старався допомгти справі о. Ковча. Гестапо вислало отця Ковча до концентраційного табору Майданку, де по кількох місяцях загинув мученицею смертю¹³⁶.

¹³⁵ М. Шкільник, *Як міг боронив справедливість...*, 260 - 261.

¹³⁶ М. Шкільник, *Як міг боронив справедливість...*, 263 - 264.

Розділ III

Душпастирська діяльність о. Омеляна Ковча під час Другої світової війни

3.1 Служіння о. О. Ковча під час першої радянської окупації (1939 - 1941 рр.)

Територія України була розділена між чотирма державами: Радянським Союзом, Польщею, Румунією, Чехословаччиною. Рух щодо відновлення української державності становив загрозу для цілісності кожної з цих держав. Кожна з цих держав українське населення вважала меншиною, готовою асимілюватися¹³⁷.

Німеччина намагалася порушити рівновагу сил і встановити «новий порядок», який забезпечив би їй домінування та економічний розвиток. Гітлер, висловлював думку, про домінування Німеччини над іншими країнами зокрема у Східній Європі¹³⁸.

За час польського панування життя О. Ковча було важким, про те не легше воно стало із приходом більшовиків, а пізніше і німецької армії. У вересні 1939 р., після підписання у серпні пакту Молотова-Ріббентропа про ненапад урядів СРСР та Німеччини, більшовики зайняли Галичину та Волинь¹³⁹.

Радянська влада почала проводити антицерковну пропаганду та політику на знищення Української Греко-Католицької Церкви. Було конфісковано церковне та монастирське майно, усі католицькі друкарні закривають, забираючи поліграфічні машини. Ліквідовано духовні семінарії у Львові, Перемишлі і Станіславові, також ліквідовано Богословську Академію у Львові. У школі заборонили навчання релігії і припинили

¹³⁷ В.Косик, *Україна і Німеччина у Другій світовій війні*, 36.

¹³⁸ В.Косик, *Україна і Німеччина у Другій світовій війні*, 57.

¹³⁹ О. Зінкевич Осип, *Українська католицька церква, II: Мартирологія українських церков*, Торонто – Балтимор: Смолоскип 1985, 199.

існування всіх церковних, освітніх економічних організації. За людьми пильно стежили, особливо за тими, що часто ходили до церкви. Населення жило в постійному страху, бо НКВС спершу почав каральні акції з вивезення поляків – уродженців Галичини, пізніше здійснювалися арешти свідомих українців: ув'язнювали чоловіків, а їх родини вивозили на Сибір; дітей і старців, калік і хворих тримали декілька днів у вагонах на залізничній станції, не допускаючи нікого з харчами та їдою¹⁴⁰.

Життя цивільного населення Перемишлян стало важким. Розуміючи наміри нового режиму, отець повідомив представникам влади, що українці-католики мають молитовно-релігійні практики – процесійні походи містом на свято Богоявлення і під час євхаристійних здвигів. Радянський уряд спочатку зазначив, що його політика не суперечить закону, і забезпечує громадянам свободу, віру визнання¹⁴¹.

Отець не надавав цьому значення, розуміючи, що нова влада хоче знищити свідомих українців. Тому в останній день червня він знову вимагав дозволу на проведення євхаристійного здвигу, незадовго отримавши його¹⁴².

Отець Омелян наголошував на потребі любити свого ближнього, заохочував вірних забути всі ворожнечі, завдані поляками, та допомагати їм. Однієї ночі селяни Коросно скоїли крадіжку. Ті поскаржилися отцеві, і за першої нагоди під час проповіді отець сварив парафіян за злочини. Після цього наполіг на поверненні викраденого, пригрозивши, що покине парафію. Цього ж дня поляки отримали назад своє майно відіславши до отця делегацію з подякою¹⁴³.

22 червня 1941 року у житті галичан почався новий етап. У ніч із 29 на 30 червня після бомбардування, яке тривало кілька днів населення охопив

¹⁴⁰ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 23.

¹⁴¹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 40.

¹⁴² А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 40.

¹⁴³ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 24.

страх і хаос. Із відступом Червоної армії до Львова увійшли німецькі загони¹⁴⁴.

На початку радянсько-німецької війни (22 червня 1941 р.) Москва видала указ про знищення активних українців, для того, щоб важко було організувати державний апарат у разі проголошення самостійності України. Це зачепило і родину Ковчів. Біля Народного дому через декілька днів енкаведисти здійснили провокацію: зробивши кілька холостих пострілів, після яких поліція почала арештовувати всіх, хто на цей час був у цьому місті. Дві доньки о. Омеляна – Ірина та Ліда – побачили, що в напрямку їхнього будинку йшла поліція випередивши їх, дівчата сповістили батька про небезпеку та вмовили разом із ними втікати. Отець та обидві доньки вискочили з хати, них вже чекали в засідці працівники НКВС. Отець встиг пошепки сказати дітям, щоб молилися і сам почав молитися. Один енкавидист приклав револьвер йому до шиї і почав насміхатися: «От тобі і батюшка, нічого не знає, тільки молитву. Молися, молися, може вона тобі щось допоможе...»¹⁴⁵.

В цей час несподівано стався наліт німецьких літаків і бомбардування налякали енкавидистів. Хтось із них, порадив отцеві втікати, бо інакше його чекають тортури. Дівчата і батько розбіглися в різні сторони. Доньки переховувались у своїй подруги. Батько не знав де вони знаходяться, і вже хотів ціною власного життя, здаючись в НКВС, рятувати їх. Через кілька днів отцеві сповістили, що доньки живі і цей час вони переховувались. Шукаючи за отцем Омеляном енкавидисти давали за нього 10 тисяч карбованців, але на таку пропозицію ніхто не спокусився¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Ж. Ковба, *Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане*, Київ: Дух і Літера 2009, 13.

¹⁴⁵ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 50 - 51.

¹⁴⁶ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 50 - 51.

3.2 Діяльність о. О. Ковча в часи німецької окупації (1941 - 1944 рр.)

У липні 1941 року німецькі війська ввійшли до Перемишлян. Населення Галичини сподівалось позитивних змін, але їхні сподівання виявилися марними¹⁴⁷.

Прихід німецьких військ у м. Перемишляни жителі вітали із радістю, і сподіванням на краще майбутнє.

Загальновідомою є прокламація митрополита Андрея Шептицького від 1 липня 1941 р., у якій він вітав вермахт. Однак зовсім скоро Андрей Шептицький зрозумів, що припустився помилки¹⁴⁸.

Під час Другої світової війни Митрополит Андрей Шептицький під час Архиєпархіяльних Соборів над Господнім Декалогом, які відбувалися кожного року між єпископами і священниками. Митрополит підготував окремі декрети та правила для душпастирів. Серед декретів Собору був богословсько-соціальний трактат «Як будувати рідну хату». Андрей Шептицький у цьому декреті повчає священників як виховувати людей, жити згідно християнських чеснот і бути відповідальними громадянами¹⁴⁹.

На першому місці представимо короткими словами вагу, святість і велич Божого закону, що велить любити ближніх, як себе самих, а тому світлому образу з неба, себто представленні Божої чесноти, любови протиставимо мерзенний злочин чоловіковбивства, що є прямим і найкрайнішим противенством того небесного і пресвятого обов'язку людей, яким можуть собі запевнити і дочасне щастя і вічне спасіння в небі¹⁵⁰.

У своїм трактаті «Як будувати рідну хату» Митрополит повчає, що християнство – це наука любові, а любов до ближнього в християнстві є дуже важливою.

А правдива любов обнімає всіх ближніх. Годиться вправді своїх близьких більше, а дальших, чужих менше любити, але християнською любов'ю треба

¹⁴⁷ М. Шкільник, *Як міг боронив справедливість...*, 143.

¹⁴⁸ Р. Тожецький «Митрополит Андрей Шептицький» // Ковчег I, 115.

¹⁴⁹ А. Шептицький, *Як будувати рідну хату? Discursus*, 2014, 56

¹⁵⁰ А. Шептицький, *Як будувати рідну хату?*, 56

усіх ближніх обнимати. У Ст. Завіті було сказано: люби твого ближнього, а ненавиди твого ворога. А Христос сказав нам: *«Любіть ваших ворогів і молитесь за тих, що переслідують вас, щоб ви стали синами вашого Вітця, що на небесах, котрий своєму сонцю велить сходити на добрих і на злих, і посилає дощ на праведних і неправедних»* (Мт 5. 45). Тої то пресвятої всеобнимаючої християнської любови ближнього для Бога, найгірше відрікається і в собі її нищить той, хто допускається страшного, мерзенного злочину проти V. заповіді Божої: Не убий! Чоловіковбивник виключає себе з тої Божої суспільності, з тої родини, якою по замірам Божим має бути людство. Тяжким гріхом проти суспільності людей чоловіковбивник відділяється від суспільності людей і стягає на себе велику Божу кару у вічності та страшне Боже прокляття вже на цьому світі¹⁵¹.

Отець Омелян також не покладав надмірної надії на нову владу. Він казав: *«Не надто радійте, що на місце більшовиків у Галичину прийшли німецькі війська. Це тільки гудзики на мундирах змінилися»*¹⁵².

Українці жили в постійній тривозі, ще більшого страху додавала німецька армія, закликаючи галичан до співпраці, підштовхувала переслідувати євреїв, звинувачуючи їх в більшовицьких репресіях. Але люди трималися в стороні від політики нацизму та виконували розпорядження Митрополита Андрея Шептицького, який в грудні 1941 р. осудив систему влади, як таку, що суперечить християнським засадам, підкреслив роль унії у житті народів, що заселяють територію між Сходом і Заходом, у житті України зокрема, вказав на небезпеку, яка загрожувала народові, якщо той зневіриться у засадах християнства. Це було явним запереченням гітлеризму. Але А. Шептицький відмежовувався також від комунізму, уособленням якого була Москва. Про це йшлося, у пастирському листі *«До духовенства»*¹⁵³. У своєму посланні Митрополит закликав триматися осторонь діл та закликів до співпраці панівної влади щодо знищення невинних людей, не бути учасниками антиєврейських акцій, проте терор влади продовжував набирати більших обертів.

¹⁵¹ А. Шептицький, *Як будувати рідну хату?*, 56

¹⁵² Р. Тожецький *«Митрополит Андрей Шептицький»* // Ковчег I, 115.

¹⁵³ Р. Тожецький *«Митрополит Андрей Шептицький»* // Ковчег I, 115.

У лютому 1942 р. були оприлюднені, на соборі греко-католицького духовенства листи Шептицького, та широкому, хоч і обмеженому колу духовенства вони стали доступні аж у травні 1942 р. У березні 1942 р. А. Шептицький видав пастирський лист – «Не убий!» спрямований проти тих, хто брав участь у вбивствах. У листі до папи римського в серпні 1942 р. повідомляв про гітлерівські звірства на Сході і визнавав свою помилку в оцінці політики Третього Рейху¹⁵⁴.

У листопаді 1942 р. А. Шептицький оголосив пастирський лист «Не убий!», де виступав проти будь-якого вбивства. Політичне вбивство, як пише митрополит, дехто не вважає гріхом, але політика не звільняє людину від закону Божого. Християнин повинен виконувати Божий закон не тільки у приватному, а й політичному і суспільному житті. Діяльність митрополита, необмежувалась лише констатацією фактів¹⁵⁵.

Статті деяких авторів із середовища Російської Православної Церкви часто перекручували факти і відношення митрополита до окупаційної влади та діяльність ГКЦ щодо порятунку євреїв. Інформація подавалася односторонньо без врахування важливих обставин¹⁵⁶.

Для мирян, що перебували під тиском антисемітської пропаганди, єдиним найяскравішим прикладом ставало життя священиків – як приклад непорушності і стійкості в страшні часи розрухи. Духовенство на чолі з Андреем Шептицьким, намагалося вберегти кожного від терору влади, особливо євреїв.

На початку жовтня 1941 р. в м. Перемишлянах німецькі військові оточили синагогу, де зібралися євреї на молитву. Німецькі військові зачинили двері та підпалили синагогу і навколишні будинки. Кілька євреїв

¹⁵⁴ Р. Тожецький «Митрополит Андрей Шептицький» // Ковчег I, 116.

¹⁵⁵ Р. Тожецький «Митрополит Андрей Шептицький» // Ковчег I, 116.

¹⁵⁶ А. Боляновський, «Між християнською мораллю і нелюдським злом (реакція Митрополита Андрея Шептицького на окупаційну політику націонал-соціалістичної Німеччини в Галичині у 1941 – 1944 рр.: від формальної лояльності до критики і протестів)» // Матеріали міжнародної наукової конференції пам'яті Митрополита Андрея Шептицького «Друга світова війна та долі мирного населення у Східній Європі», Київ 30 листопада – 01 грудня, 2015, Київ: Дух і Літера 2016, 9.

побігло за допомогою до отця Омеляна, який разом із сином прибіг до палаючої будівлі та німецькою мовою попросив солдатів не робити цього страшного злочину. Солдати відступили, а отець та інші присутні відчинили підперті важким стовпом двері і витягли напівпритомних людей. Багато євреїв загинуло цього дня, але і багато врятувались. Через деякий час один із врятованих Дувид Гольдман, - єврей Левіт – переказував отцю Ковчу, що серед врятованих, яких він виносив із палаючої божниці, був Белський рабин. Він, ще деякий час переховувався у місті Перемишлянах, лише згодом передавав подяку отцю Омеляну. Отець був щиро здивований, бо рятував усіх, хто потребував помочі¹⁵⁷.

Єврейське населення Перемишлян поважало о. Ковча, ще до німецької окупації, а тоді коли почалися переслідування, вони з повною довірою та надією зверталися до нього за порадою і допомогою. На початку 1942 р. німецька влада у Перемишлянах створила гетто, яке обгородили високим парканом із колючого дроту, туди зігнали євреїв із цілого повіту. На брамі був напис, на якому під смертною карою заборонялося входити на цю територію не євреям, а також надавати допомогу тим, хто перебував єврей-поліцаї в гетто будучи наглядачами знущалися зі своїх братів по крові¹⁵⁸.

Українські родини зазнали важких випробовувань. Почалося масове вивезення молоді, зокрема дівчат, на примусову працю до Німеччини. Отець Ковч, як і за польської пацифікації, чи вивезення населення радянською владою на Сибір, привселюдно засуджував німецькі злочинні дії та намагався підтримувати тих, хто постраждав від таких акцій. Така діяльність о. Омеляна стала причиною частих викликів до поліції та відвертих погроз знищити його фізично¹⁵⁹.

¹⁵⁷ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 55-56.

¹⁵⁸ О. Прибила «Спомин про м. Перемишлян та діяльність громадську і душпастирську о. О. Ковча», Сиракузи. 6.06.1985. // АПЦ УГКЦ. – Рукопис, 3.

¹⁵⁹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 57

Із початку переслідувань, ув'язнень та страт до о. Ковча почали звертатись деякі євреї із проханням їх охрестити. Спочатку це було поодиноким явищем, згодом воно набуло масового характеру. З одного боку для євреїв хрещення ставало засобом порятунку від смерті, оскільки отримати арійські права так було легше, з іншого це мало що впливало на стосунки охрещеного з німецькою владою. Однак євреї продовжували приходити до священика, щоб той уділяв їм Тайну Хрещення. Митрополит Андрей подав в духовенство інструкцію вказуючи, що євреї можна охрестити лише за умови, якщо вони вивчать катехизм і будуть свідомими, що не тільки страх перед смертю штовхає їх на зміну віросповідання, а й вищі духовні сили. В Перемишлянах охрестилося 800 євреїв. Вони приходили до священиків у Галичині із проханням охреститись, але не так масово, як у Перемишлянах¹⁶⁰.

Багато священиків Перемишлянського деканату відмовлялося уділяти євреям Тайну Хрещення. Тоді отець Омелян вирішив звернутися за порадою до Митрополита Андрея Шептицького. Повернувшись зі Львова отець Ковч сказав священикам так: «Всі ви знаєте свої обов'язки і повинності, отже чого мене питаєте? Хай кожний робить по совісті, а якщо йдеться про мене, я не можу хитрувати, я виконував і буду совісно виконувати свої священичі обов'язки»¹⁶¹.

Німецька влада намагаючись призупинити діяльність о. Ковча почала поширювати інформацію, нібито він хрестить євреїв лише для власної вигоди, отримуючи за це матеріальну винагороду¹⁶².

У грудні 1942 р. під час празника Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії у Перемишляни ввійшов численний загін німецького війська. Всіх євреїв із гетто було зігнано на ринкову площу змусивши лягати на сніг горілиць. Старшина гестапу повідомив посадникові міста Михайлу Шкільнику про наказ очистити місто від євреїв, а також наказ на

¹⁶⁰ Н. Дорош *Омелян Ковч*, 29.

¹⁶¹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 57-58.

¹⁶² А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 58.

арештування отця Омеляна Ковча. Завдяки Михайлу Шкільнику і урядовцю Стаху Гіщинському, попередивши отця про арешт вдалося відтермінувати затримання, доки транспорт із євреями не покинув Перемишляни¹⁶³.

Хвилюючись за долю отця Омеляна, багато людей намагаються відмовити його від хрещення євреїв. Незважаючи на наполегливі прохання рідних та знайомих припинити уділяти Тайну Хрещення євреям Омелян Ковч продовжував свою діяльність¹⁶⁴.

Він ніколи не ставив вище власні інтереси ніж потреби ближнього, і розумів потребу духовній опіці та співчутті. Тому написав лист-прохання до поліції міста про отримання дозволу відслужити Літургію в гетто для новоохрещених та пригадати їм їхні християнські обов'язки. У ще одному проти євреїв. Як наслідок цього став черговий виклик до гестапо, де йому повідомили, що хрещення євреїв спричиняє великі перешкоди у праці влади. Отця не заарештували, але з'явився наказ українській поліційній станиці заарештувати Ковча після ліквідації гетта та разом із євреями відправити до Белзького концтабору¹⁶⁵.

¹⁶³ М. Шкільник, *Як міг боронив справедливість...*, 262.

¹⁶⁴ Н. Дорош *Омелян Ковч*, 32.

¹⁶⁵ Н. Дорош *Омелян Ковч*, 34 - 35.

3.3 Перебування в концтаборі «Майданек» та мученицька смерть

Передумовою зростання цілої системи концтаборів у великій кількості стала Друга світова війна. У нацистів виникала потреба у боротьбі з рухами опору завойованих країн, тому виникали нові місця масового знищення людей. Змінилися функції таборів. Основним їхнім завданням була економічна експлуатація та масове знищення в'язнів.

За коротку історію Третього Рейху, виникло 27 великих концтаборів і понад 1100 дрібних таборів-філій. Кількість ув'язнених зросла: від 315 тис. наприкінці 1943 року до 707 тис. на початку 1945 р.¹⁶⁶

Під час війни концтабори перетворилися на інструмент геноциду. Одними із перших жертвами масового знищення стали радянські військовополонені. У липні 1942 р. почали масово знищувати євреїв котрі проживали у центральній Європі. Їх депортовали до Аушвіца і Майданека, які стали таборами смерті. На території окупованої Польщі операцію із знищення євреїв і ромів нацисти називали «Рейнгард» на честь начальника Головного управління безпеки Рейху Рейнгарда Гейдріха¹⁶⁷.

За наказом Рейхсфюрера СС Г.Гіммлера від 20 травня 1940 р. був створений концтабір Аушвіц. До табірної комплексу входили: Аушвіц I, що був адміністративним центром. У ньому загинуло понад 70 000 радянських військовополонених, та поляків. Аушвіц II (Біркенау) табір знищення. У ньому загинуло близько 1 млн. євреїв. 75 тис. поляків і 19 тис. циган. Аушвіц III (Моновіц) був робочим табором. Полонених використовували як робочу силу на фабриці з виробництва фарби¹⁶⁸.

Аушвіц (Освенцим) є одним із найбільших концтаборів, які діяли під час Другої світової війни. Ціла мережа локацій, з якої складався табір належала

¹⁶⁶ І. Бігун, «Українці, які пройшли нацистські концтабори» // Гордон, <<https://gordonua.com/ukr/specprojects/konclager.html>> (дата звернення: 16 жовтня 2019).

¹⁶⁷ І. Бігун, «Українці, які пройшли нацистські концтабори».

¹⁶⁸ Т. Вронська, «Освенцим» // В. Смолій (ред.), *Енциклопедія історії України*, т.7, Наук. думка, 2010, 643. <<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%83%D1%88%D0%B2%D1%96%D1%86>> (дата звернення: 26 жовтня 2019).

Освенциму. Близько 20 тис. осіб могли вбивати за один день. В основному для знищення людей використовували газові камери, але люди часто помирали від поганих умов проживання, інфекційних захворювань, перевтоми та недостатнього харчування. Після звільнення радянськими військами табору Освенцім, архіви які знаходилися там, були передані Центральному державному особливому архіву СРСР, доступ до якого був закритий, тому кількість жертв нацистів довгий час була невідомою. У 1990 році після розкриття архівних даних було названо прізвища 70 000 в'язнів, які загинули в таборі знищення¹⁶⁹.

З ініціативи командувача СС і поліції Люблінського округу Оділо Глобочника, створено такі табори масового знищення – Треблінка, Собібор, Белжець. Окремо діяв концтабір Хелмно (Кульмхоф) відкритий у Ватергау на Познанщині, що був діючий з грудня 1941 р. Ув'язнених євреїв та ромів отруювали вихлопними газами у спеціально обладнаних машинах – газенвагенах. Окрім євреїв сюди масово ув'язнювали поляків із гетто Лодзя, під час процесу германізації Польщі. Полонених привозили на вантажівках, деякі йшли самостійно, тому багато загинуло ще в дорозі. Окрім масової розправи у таборі робили також, медичні дослідження, із використанням хімічної зброї¹⁷⁰.

Одним із найжахливіших таборів був концтабір Треблінка. Він спроектований спеціально для знищення людей. З усієї країни туди відправляли тих, хто не може працювати, а також жінок і дітей для знищення. Найчастішим методом вбивства були вихлопні газу.¹⁷¹

У 1940 році нацисти збудували табір Белжець. Спочатку він був призначений виключно для циган, але пізніше, у 1942 році там почалися масові вбивства євреїв, а також поляків, що чинили опір нацистському

¹⁶⁹ Т. Вронська, «Освенцім», 643.

¹⁷⁰ І. Бігун, «Українці, які пройшли нацистські концтабори».

¹⁷¹ Witold Chrostowski, *Extermination camp Treblinka*. Vallentine Mitchell, 2003, 97.

режиму. Табір знаходився недалеко від кордону з Україною, тому тут ув'язнили і знищили багато українців¹⁷².

У 1942 році, як додаткову будівлю до табору Белжеця побудували табір Собібор. Спочатку сюди депортували і утримували виключно євреїв з гетто у Любліні, а згодом в'язнів інших національностей.

30 грудня 1940 р. отця Ковча знову викликали до гестапо. Отець одягнув простий одяг, залишивши на столику ключі від хати, попередив близьких, щоб не хвилювалися, і не просили про його звільнення. Через два дні стало відомо, що отець перебуває в тюрмі на Лонцького у Львові¹⁷³.

Для звільнення отця Омеляна із в'язниці прикладали чимало зусиль. Дуже любили свого пароха миряни, намагаючись його звільнити, обмін на свободу обіцяли стовідсоткову виплату пені з госптоварів. Мешканці сусідніх сіл також допомагали у зборі продуктів. Німецький окружний староста обіцяв, що проситиме в губернатора д-ра Вахтера у Львові про звільнення о. Ковча. Митрополит А. Шептицький також клопотав про визволення оця Омеляна та інших священників, заарештованих гестапо. Чотирьох заарештованих священників за проханням А. Шептицького звільнили, а перемишлянського пароха залишили у в'язниці. Свій протест щодо ув'язнення отця Омеляна висловив парох села Ушковичі Перемишлянського повіту о. Максим Панасюк, який служив там від 1920 року. Уважно вислухавши о. Максима йому зачитували уривки з проповідей о. Ковча, у яких він засуджував дій німців та закликав не коритися їхнім наказам¹⁷⁴.

Гестапо пропонувало отцю Омеляну звільнення за умови що той підпише заяву про відмову від хрещень євреїв. Священик відмовився і

¹⁷² І. Бігун, «Українці, які пройшли нацистські концтабори».

¹⁷³ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 35.

¹⁷⁴ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 36.

відповів: «Я знаю тільки одну владу, я присягав їй, приймаючи на себе священничий стан. Мій володар – Христос, і я буду йому вірний»¹⁷⁵.

Отець не сподівався на звільнення, він цього не хотів, прагнув бути тут, у тюрмі, де в кожній людині терпить Христос. Своє перебування у в'язниці о. Омелян вважав покликанням і ніколи не жалівся на життя. Він підтримував в'язнів, і тих хто отримував смертний вирок, старався належно підготувати їх до зустрічі з Богом. Щоранку отець відправляв Божественну літургію, сповідав і причащав в'язнів¹⁷⁶.

Отець Омелян пишучи своїм рідним листи, ніколи не натякав на терпіння і тортури які, переживав, але завжди просив передати інформацію про деяких в'язнів їхнім родичам. Також він просив передати йому речі для Богослужіння¹⁷⁷.

Знущання і тортури не зламали духу отця. Він завжди залишався сповненим благородного співчуття до тих, хто з нього знущається. Проте німецька влада не домогшись бажаного, щоб отець зрікся своїх переконань. У серпні 1943 р. перевозять отця до концтабору «Майданек» - нацистський концентраційний табір масового знищення, розташований на території окупованої Польщі, на Пд. – Сх. Околиці Любліна. Створений у липні 1941 р. за наказом рейсхфюрера СС Г. Гімлера. Майданек займав площу 95 га, там розташовувалися 22 бараки для в'язнів, 2 адміністративних бараки, газова камера, крематорій, шпиталь для військовополонених, 227 виробничих майстерень¹⁷⁸.

Через Майданек пройшло близько 300 000 в'язнів, серед яких багато євреїв, а також українці, росіяни, білоруси, які в більшості були військовополоненими¹⁷⁹.

¹⁷⁵ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 36.

¹⁷⁶ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 38.

¹⁷⁷ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 39.

¹⁷⁸ Т. Вронська, «Майданек» // В. Смолій (ред.) *Енциклопедія історії України*, т. 6, Наук. думка, 2009, 790, <<http://www.history.org.ua/?termin=Maydanek>> (дата звернення: 30 жовтня 2018).

¹⁷⁹ Т. Вронська, «Майданек».

На час створення табір був розрахований на 50 000 в'язнів, на початку 1942 р. він вмщав у п'ять разів більше ув'язнених. Концтабір Майданек мав декілька філіалів. Масове знищення людей проводилося з 1942 р., найчастіше з використанням газу Циклон Б. Крематорій почав працювати у вересні 1943 р.¹⁸⁰

Артур Лібегеншель був останнім директором Майданека з травня по липень 1944 р. Після війни його заарештовано і передано Польщі. Смертний вирок Лібегеншелю присудили на Аушвіцькому Суді у Кракові. Наглядачка концтабору Ельза Еріх засуджена польським судом 1948 р. у Любліні.

У концтаборі о. Ковчу надали номер 2399, латинську літеру «Р», що означала державну приналежність, у даному випадку – польська, та призначили працювати в таборі. В'язні перебували під пильним оком наглядачів, виконували свою роботу¹⁸¹.

Завдяки старанням митрополита Андрея Шептицького отцю Ковчу було дозволено отримувати пакунки з продуктами. Але йому забороняли будь-які зустрічі, тому листи та посилки були єдиною формою спілкування. За старанням підполковника УГА отцеві виділили окрему кімнату в бараці. Та найголовнішим було те, що отець домігся служити Святу літургію¹⁸².

Отець вважав своєю місією та завданням провадити та зміцнювати дух терплячих. Він казав:

«Я розумію, що стараєтеся про моє визволення. Але я прошу вас не робити нічого в цій справі... Я дякую Богові за Його доброту до мене. Окрім неба, це єдине місце, де я хотів би перебувати. Тут ми всі рівні – поляки, євреї, українці, росіяни, латиші, естонці. З усіх присутніх я тут самотній священик... Тут я бачу Бога, який єдиний та однаковий для всіх, незалежно від релігійних відмінностей, що існують між нами. Можливо, наші Церкви різні, але в усіх них царює той же великий Всемогутній Бог. Коли я відправляю Службу Божу, всі вони разом моляться. Моляться різними мовами, але чи Бог не розуміє усіх мов? Вони вмирають по-різному, а я допомагаю їм переходити цей поріг у вічність. Хіба це не благословення?»¹⁸³»

¹⁸⁰ Т. Вронська, «Майданек».

¹⁸¹ А.-М. Ковч-Баран, *За Божі правди і людські права*, 68.

¹⁸² Н. Дорош, *Омельян Ковч*, 36.

¹⁸³ Н. Дорош, *Омельян Ковч*, 42-43.

Взимку 1944 р. в часі після Різдва Христового о. Омелян важко захворів, його почав турбувати шлунок. Священикові не вдалося приховати це від наглядача бараку, і той помістив його до шпиталю. Про дальшу долю отця Омеляна, переведення його до іншого бараку посвідчив один із хворих в'язнів, який лежав разом з отцем у лікарні¹⁸⁴. Після цього про отця ніхто нічого не знав, його більше не бачили. У лютому з табору прийшла посилка з повідомленням про смерть отця Омеляна Ковча від рани на нозі. Точної відповіді на запити про дату смерті родичі не отримали. Лише 1972 р. донька отримала довідку про смерть батька, у якій було зазначено, що отець Омелян Ковч в'язень концтабору «Майданек», помер 25 березня 1944 р. від гнійного запалення сполучної тканини правої ноги, яке спричинило порушення кровообігу¹⁸⁵

9 вересня 1999 р. Єврейською Радою України отцеві Омеляну Ковчу присвоєне звання «Праведник України»¹⁸⁶.

27 червня 2001 р. Папа Іван Павло II під час візиту до Львова проголосив блаженними 28 достойних серед духовенства, монашества та мирян УГКЦ, які у ХХ столітті постраждали за віру Христову. Серед проголошених був парох табору смерті «Майданек» Омелян Ковч. 24 квітня 2009 р. Блаженного священномученика Омеляна Ковча проголошено покровителем душпастирів Української Греко-Католицької Церкви¹⁸⁷.

У 2012 р. в м. Перемишлянах відкрито та освячено пам'ятник священномученику Омеляну Ковчу. Ця подія мала всеукраїнське значення, і зібрала понад 20 владик УГКЦ, близько тисячі священиків а також представників влади. Відкриття та освячення пам'ятника здійснив Глава УГКЦ Блаженніший Святослав (Шевчук). В цей час відбулась Всеукраїнська проща священнослужителів УГКЦ.

¹⁸⁴ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 43.

¹⁸⁵ Н. Дорош, *Омелян Ковч*, 44.

¹⁸⁶ О. Турій, *Церква мучеників*, // Упорядник О. Турій, видання друге, виправлене, Львів: Свічадо, 2005, 20.

¹⁸⁷ В. Мацелюх, «Блаженний Омелян Ковч», 80.

Задум пам'ятника візуально гармонійний та дуже символічний. О. Ковч стоїть босоніж на плиті з граніту, яка символізує землю, і зокрема концтабору «Майданек», в руці він тримає хрест. Висота бронзового пам'ятника 2,5 метра. Проект виконав скульптор Володимир Одрехівський і співавторстві з архітекторами Олександром Яремою, Олександром Лібич, Денисом Белюхом та Олександром Матушковим¹⁸⁸.

Від цього часу місто Перемишляни стало одним із паломницьких центрів. Групи туристів і паломників з різних областей України та з-за кордону хочуть оглянути церкву Святого Миколая, де О. Ковч був парохом і помолитися біля його праху, які знаходяться в церкві Святого Володимира Великого та Блаженного священномученика о. О. Ковча, а також побувати у сквері, де розміщений пам'ятник блаженномученику. Для людей о. Ковч став зразком жертвності й любові.

¹⁸⁸ «У Перемишлянах встановили пам'ятник отцю Омеляну Ковчу» // сайт: Львівський портал, 11 травня 2012 р., <<https://portal.Lviv.ua/news/2012/05/11/163700>> (дата звернення 1 листопада 2018 р.)

Висновки

Досліджуючи постать Омеляна Ковча, його душпастирську діяльність, можна більш детально відкрити для себе його погляди та громадянську позицію. Діяльність блаженномученика не могла залишитися непоміченою в історії. Але вона мало вивчена, тому що дослідження цього періоду часто були у стані заполітизованості. На сьогоднішній час доступ до джерельної бази уможливорює більш детальне дослідження цього періоду історії.

Мало є наукових праць, що стосуються безпосередньо цього дослідження. Проблематика з котрою можна стикнутися під час вивчення теми, почала глибше досліджуватись, лише з розвитком незалежної України. Великим поштовхом для детальнішого дослідження постатей новомучеників УГКЦ стало проголошення їх блаженними, під час візиту до України папи римського, Івана Павла II.

Проводячи комплексний аналіз душпастирсько-виховної діяльності священика греко-католицької церкви Омеляна Ковча, досліджувалась діяльність о. Ковча в конкретний історичний період. Зокрема було проаналізоване його капеланське служіння в рядах УГА.

Він відповідально виконував свої душпастирські обов'язки, проявив відвагу і рішучість під час військових дій. Декілька разів були спроби ув'язнення отця. Певний час він перебував у польському концентраційному таборі.

У праці також детально проаналізовано міжвоєнний період в Другій Речі Посполитій, та під час Другої світової війни. Це був складний період для жителів Галичини. Досліджуючи громадянську позицію О. Ковча, також аналізуються позиції інших помітних постатей цього часу в історії церкви, а зокрема митрополита Андрея Шептицького. Аналізуючи позицію А. Шептицького, можна провести, чітку паралель із отцем О. Ковчем, який мав дуже схожі погляди, щодо подій і обставин цього часу.

Саме в міжвоєнний період о. Омеляна призначено парохом церкви св. Миколая у м. Перемишлянах, та храму Собору Пресвятої Богородиці, що у сусідньому селі Коросно. О. Ковч мав великий авторитет у своїх парафіян. Завдяки його праці на парафіях, позиції греко-католицької громади зміцнилися і збільшилася кількість вірних. Велику увагу священник приділяв дітям і молоді.

Душпастирську діяльність о. Ковч проводив на території Перемишлянщини у складних умовах окупації, війни. Все це впливало на його погляди і можливості. Складні історичні події впливали також і на повноцінне функціонування УГКЦ.

На підставі спогадів очевидців, та праць О. Ковча можна детальніше зрозуміти принципи і морально-етичні якості, які сповідував священник протягом свого життя. А це почуття милосердя і співпереживання ближньому, почуття справедливості та патріотизму.

У праці також розкривається трагічність подій, які переживало населення, під час німецької окупації. Жертовність і праця для блага людей, з якими жив О. Ковч у цей період, вражають.

Великим проявом особистої мужності отця був порятунок євреїв. Отець О. Ковч продовжував, незважаючи на складні обставини, які деколи становили загрозу для його життя, бути сумлінним священником і виконувати свої обов'язки.

Кінець життєвого шляху, отця був у концтаборі «Майданек». Це один із таборів смерті, який розміщений на території Польщі. Такі табори – жахлива сторінка історії людства.

Це місце організованих вбивств. Такий етап життя людина може пережити по-різному.

Перебуваючи у концтаборі о. О. Ковч не втратив людської гідності, хоч витримати людській особі ці страшні умови, було дуже важко, але отець продовжує виконувати свої священничі обов'язки і стає прикладом людини

незламної духом. Цей приклад підтримує інших в'язнів і допомагає їм перейти складний період їхнього життя. О. Ковч підтримує усіх незалежно від національності чи віросповідання. Отець мав можливість бути звільненим із концтабору за підтримки А. Шептицького, але він обирає залишитись тут. І цей поступок свідчить про високі моральні якості і безмежну любов до ближнього.

У підсумку можна стверджувати що приклад о. Ковча є прикладом гідності особи. Його життя є прикладом справжнього екуменізму і толерантності.

У цій праці мало досліджено такий етап, як формація отця Омеляна Ковча. А зокрема його перебування на Підволочиській парафії Скалатського деканату, а також місіонерська праця у м. Козарац і Прієдорі у Боснії, і служіння на парафії с. Сарники Горішні (Рогатинського повіту) через відсутність доступної джерельної бази. Подальші дослідження у цьому напрямку дадуть більш цілісний образ особи О. Ковча.

Хоча, по цій проблематиці є багато інформації, але вона недостатньо досліджена, через це, що носить більш публіцистичний характер, ніж науковий. Велика кількість матеріалів втрачена, тому що на географічній території, що охоплює проблематика праці, в певний часовий період відбувались воєнні дії. В архівних джерелах також, частково відсутня інформація. Частина публікацій по цій темі були написані іноземною мовою, часто публікувалися лише в країнах з українською діаспорою, що створює додаткові труднощі для дослідника.

Ця праця узагальнює життєвий шлях о. Ковча і дає поштовх подальших більш детальних досліджень таких постатей в історії УГКЦ.

Список джерел і літератури

Архівні матеріали

1. Гриб В., «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 22.05.1990» / Інтерв'юер М. Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.
2. Заичний М., «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 19.05.1996» / Інтерв'юер М. Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.
3. Лещин М., «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 05.07.2000» / Інтерв'юер М. Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.
4. Ляхер с. М.-Ф., «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 14.05.1995» / Інтерв'юер М. Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.
5. Мацишин С., «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 10.11.1998» / Інтерв'юер М. Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.
6. Прибила О., «Спомин про м. Перемишлян та діяльність громадську і душпастирську о. О. Ковча», Сиракузи. 6.06.1985. // АПЦ УГКЦ. – Рукопис, 3.
7. Пришляк І., «Інтерв'ю спогади про о. Омеляна Ковча від 03.10.2000» / Інтерв'юер М. Угрин // Перемишлянський історико-краєзнавчий музей.

Опубліковані документи

8. Іван Павло II. *Богосвячене життя*, Львів: Місіонер 2008.
9. Шептицький А., *Пастирський лист з нагоди відновлення Української держави*, (1 липня 1941 р.) // Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. – Львів - Київ: Піраміда, 2001.
10. Шептицький А., *Як будувати рідну хату? Discursus*, 2014.

Періодика

11. Кордюк Б., «Ісповідник віри Христової» // Галицький шлях. (27 квітня 1993), 1 – 8.
12. Мудрак Р., «Над його хатою ангели кружляють» // Нова доба. (22 травня 2014), 1 - 8.
13. Олійник Н., «Мої спомини про всечеснішого отця Омеляна Ковча» // Галицький шлях. (15 квітня 1995), 1 - 8.

Література

14. Боляновський А., «Між християнською мораллю і нелюдським злом (реакція Митрополита Андрея Шептицького на окупаційну політику націонал-соціалістичної Німеччини в Галичині у 1941 – 1944 рр.: від формальної лояльності до критики і протестів)» // Матеріали міжнародної наукової конференції пам'яті Митрополита Андрея Шептицького «Друга світова війна та долі мирного населення у Східній Європі», Київ 30 листопада – 01 грудня, 2015, Київ: Дух і Літера 2016, 7 – 70.
15. Галевич Н., «Митрополит Андрей Шептицький та УВО – ОУН» // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 24 (2014), 119 - 133.
16. Дильонгова Г., *Історія Польщі 1795 - 1990*, перекл. з польської М. Кірсенка, - Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія 2007.
17. Дорош Н., *Омелян Ковч*, Львів: Свічадо, 2017.

18. Єгрешій О., *Єпископ Григорій Хомишин: портрет: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, Івано-Франківськ: Нова Зоря 2006.
19. Забзалюк Д., «Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.» Монографія // Д. Забзалюк, Львів: ЛьВДУВС, 2012.
20. Зайцев О. та ін. *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 - 1930-ті роки)*, Львів: УКУ, 2011.
21. Зінкевич О., *Українська католицька церква, II: Мартирологія українських церков*, Торонто – Балтимор: Смолоскип 1985.
22. Качараба С., «Суспільна опіка греко-католицької церкви над українською еміграцією у Боснії та Герцоговині (кінець ХІХ - початок ХХ ст.)» // *Україна-Європа-Світ: Збірник наукових праць*, Випуск 5, Тернопіль, 2011, 275 - 281.
23. Ковба Ж., *Людяність у безодні пекла*, (Поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки «остаточного розв'язання єврейського питання») 3-тє вид., Київ, 2009.
24. Ковба Ж., *Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане*, Київ: Дух і Літера 2009.
25. Ковч-Баран А.-М., *За Божі правди і людські права*, Саскатун, 1994.
26. Ковч О., *Чому наші від нас утікають?*, Львів: Свічадо, 2019.
27. Козак М., *Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх*, Перемишль, Львів: Свічадо, 2002.
28. Косик В., *Україна і Німеччина у Другій світовій війні*, Львів: Наукове Товариство ім. Т.Шевченка, 1993.
29. Кошетар У., *Роль Української Греко-Католицької Церкви у формуванні Галицького консерватизму 1900-1939 рр.* Кандидатська

- дисертація: Запорізький національний університет, Запоріжжя 2007, 1 - 20.
30. Кравчук А., «Християнська соціальна етика під час німецької окупації Галичини 1941-1944: митрополит Андрей (Шептицький) про солідарність, опір владі та захист святості життя» // *Ковчег* 2 (2000), 224 - 269.
31. Крип'якевич І. та ін. *Історія українського війська*, Львів: Івана Тиктора, 1992.
32. Кубійович В., *Західні Українські землі в межах Польщі. 1920 - 1939*. Чикаго; Нью-Йорк, 1963.
33. Лебедович І., *Полеві духовники УГА*, Вінніпег, Канада 1963.
34. Мацелюх В., «Блаженний отець Омелян Ковч» // «Грегіт» – історико-краєзнавчо-туристичний часопис 7, 2010 – 2011, 1 – 80.
35. Михайлишин Р., «Національно-патріотична діяльність митрополита Андрея Шептицького» // *Митрополит Андрей Шептицький*, серія «Видатні українські педагоги», вип. 7, Львів: «Сполом» 2016.
36. Мірчук П., *Нариси історії ОУН 1920 - 1939*, 3-тє вид., доповнене / П. Мірчук. – Київ: Українська видавнича спілка, 2007.
37. Пиlipів І., «Розвиток адміністративно-територіальної структури Галицької греко-католицької митрополії (1918 – 1939 рр.)» // *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Випуск 18, 37 - 44.
38. Паньківський К., *Роки німецької окупації*, (Життя і Мислі), 7-е вид., Нью-Йорк – Торонто: Ключі 1965.
39. Саківський І., «Життя та діяльність Еміліяна Ковча (1884 - 1939)» // збірник наукових праць «Гілея»: науковий вісник, вип. 105, ВГО Українська академія наук, 36 - 40.
40. Сурмач О., «Діяльність митрополита А.Шептицького в роки німецької окупації» /*наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 42 (2015), 132 - 136.

41. Тимчишин Б., «Митрополит Андрей Шептицький про роль сім'ї у державотворчому процесі», // *Наукові записки Українського Католицького університету*, серія «Історичне релігієзнавство», вип. 3, Львів: УКУ 2010, 243 - 253.
42. Ткачук П., «Капелани УГА на фронтах українсько-польської війни 1918 - 1919 рр.» // П. Ткачук, Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. – Львів: Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2008. – Вип.17, 123 - 129.
43. Тожецький Р., «Митрополит Андрей Шептицький» // Ковчег І, 115.
44. Турій О., *Церква мучеників*, // Упорядник О. Турій , видання друге, виправлене, Львів: Свічадо, 2005.
45. Федик Л., «Погляди митрополита Андрея Шептицького на геополітичне становище України» // *Вісник Дніпропетровського університету*, число 5, серія «Політологія», 2015, 178 - 187.
46. Шанковський Л., *Українська Галицька Армія*, Вінніпег: 1974, передрук Львів: 1999.
47. Шкільник М., *Як міг боронив справедливість...* / за ред. Б. Праха, Львів: УКУ, 2017.
48. Chrostowski Witold, *Extermination camp Treblinka*. Vallentine Mitchell, 2003.

Інтернет-джерела

49. Бігун І., «Українці, які пройшли нацистські концтабори» // Гордон, <<https://gordonua.com/ukr/specprojects/konclager.html>> (дата звернення: 16 жовтня 2019).
50. Вронська Т., «Майданек» // Смолій В. (ред.) *Енциклопедія історії України*, т. 6, Наук. думка, 2009, 790,

- <<http://www.history.org.ua/?termin=Maydanek>> (дата звернення: 30 жовтня 2018).
51. Вронська Т., «Освенцім» // Смолій В. (ред.), *Енциклопедія історії України*, т.7, Наук. думка, 2010, 643. <<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%83%D1%88%D0%B2%D1%96%D1%86>> (дата звернення: 26 жовтня 2019).
52. Стефанів В., «Греко-католики і ОУН: боротьба за “душі молоді” в 1930-х» // сайт: «*Історична правда*», 2 квітня 2011р., <<http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/04/2/34243>> (дата звернення 06.10.2019).
53. Турій О., «Митрополит Андрей (Шептицький) про християнські засади політичного життя» // сайт: Інститут Історії Церкви, 25 травня 2015, <<http://ichistory.org.ua/20015/05/25/mytropolyt-andrej-sheptyts-kyj-pro-hrystyyans-ki-zasady-politychnogo-zhytta/>> (дата звернення: 01.11.2019).
54. «У Перемишлянах встановили пам'ятник отцю Омеляну Ковчу» // сайт: Львівський портал, 11 травня 2012 р., <<https://portal.Lviv.ua/news/2012/05/11/163700>> (дата звернення 1 листопада 2018).

Відео

55. Г. Лінковський (режисер), *Парох Майданека* [документальна стрічка], Польща: TELEWIZJA POLSKA S.A. PROGRAM 1 2006.
56. «Історія і сучасність», ТРК Карпати Івано-Франківськ, 2017.
57. «Огляд», ZIK, 25 березня 2014.
58. «Отець Омелян Ковч», ZIK, 11 травня 2012.
59. Ю. Танасійчук (режисер), *Омелян Ковч. Екскурс* [документальна стрічка], Перемишляни 2012.

Додаток 2

Витяг із інтерв'ю про отця Ковча:

Іван Пришляк

Дар проповідувати Боже слово був у нього. Він зумів потішити, повернути майже кожен душу до Бога. Про Всевишнього і Пресвятую Богородицю, він так гарно говорив, що нарід із жалю та радості гірко плакав. Також кидав мимовільні жарти, які йому дуже підходили, так що нарід то сміявся, то плакав. Покійний отець умів із ласки Божої глянути в кожне людське серце. Він зумів те серце повернути і своєю розрадою потішити і розважити.

Ось тут приступаю до глибокої розмови із спогадів про покійного отця Ковча. Коли в нашому селі Тучні відбувались ці два величні празники, то світлої пам'яті, наш ніколи незабутній отець Ковч допомагав правити Служби Божі. Це була надзвичайна радість. Коли нарід визнавав, що приїжджає отець Ковч із празниковими проповідями, то сходився із далеких довколишніх сіл. Народ тішився що приїжджає богопромовець. Тому здається, що не було ані душі, щоб не прибула на наші такі славні празники.

Коли о. Ковч приїжджав і від'їжджав то нарід подвійно плакав. Він був улюблений Богом і народом священник. Отець дуже щиро просив, щоб люди заховували християнський привіт, тобто «Слава Ісусу Христу» і передавали цю науку з роду в рід.

На превеликий жаль, мушу сказати, що недоля воєнна, нас розлучила назавжди. Я чув, що отець Ковч був замучений Гітлером, за те що навертав, хрестив, і переховував жидів. Це був дійсно слуга Божий, який без різниці на національність чи релігію старався врятувати кожен людину перед небезпекою запеклого ворога Гітлера чи Сталіна. Ці два кровопивці хотіли знищити кожного незалежно винного чи невинного...¹⁸⁹

¹⁸⁹ Іван Пришляк, «Інтерв'ю спогади про о. Омеляна Ковча від 03.10.2000», 2.

Додаток 3

Витяг із інтерв'ю про отця Ковча:

Микола Защичний.

Це було десь в першій половині вересня 1943 р. Я працював тоді при кухні на третьому полі і побачив в'язня, що з трудом пхав – повно наладовані каменями – тачки. Був босий, без шапки, без маринарки, тільки в сорочці та в штанах. Це був новоприбулий, бо лице і ноги були неопалені. На правій штанці свіжо-нашитий номер і на червоному трикутнику видніла буква-ознака державної приналежності «Р» (значито польська). Тяжкі тачки змучили в'язня і він пристанув, щоб дещо відпочити. Тоді я наблизився до новоприбулого і запитав хто він і звідкіля приїхав. Виявилось, що цим новоприбулим був Ваш батько – О. Ковч парох Перемишлян. А арештували за те, що вихрестив кілька то жидів на католицьку віру. Отець Ковч не жалував свого «проступку», бо це обов'язок кожного священика так поступати, байдуже чи той вихрещений робив це з переконання чи тільки в надії, що цим зможе зберегти своє життя [...]. Однак мушу признати, що до Вашого батька блоковий ставився досить можливо. Дозволив отцеві відправляти в кутку бараку і вдавав, що не бачить як сповідав та причащав вірних. Чотирнадцятий барак був так званий переходовим баракком і двадцятилітній Зигмунт впроваджував новоприбулих в таборове життя. Нікого не потішав, що колись повернеться домів, тільки втовмачував в кожного, що одинокий поворот до рідних – це комином крематорія. Я знав той бльок, бо я також переходив «катехизм» Міллера. Одного разу Зигмунт зібравши нас запитав «Хто скаже мені по що ті поперечки між кроквами в бараці». Будівничі відповідали, що згадані поперечки є для зміцнення даху. «Дурні ви і тільки». «Якщо комусь обридне життя то зможе на тій поперечці закинути шнурок і повіситися» відповів Міллер. Вашого батька приділили до праці в середині табору і вона та праця була різна. Раз замітав подвіря, носив мураву для прикраси бараків, носив камені до наприви подвіря. Ця праця

була не така то тяжка, тільки все під оком наглядачів і все треба було бути в русі. Щойно в листопаді 1943 року після ліквідації жидів усміхнулася доля Вашому батькові. Йому вдалося дістати місце в картоплярні. Ох який був вдоволений Ваш батько з тої праці. Найголовніше це було те, що під дахом, а далше можна було крадькома з'їсти кусок сирої брукви а то, й моркви. Більш відважні «картоплярі» міняли вкрадену картоплину за хліб, але я не знаю чи Ваш батько був здібний до такої трансакції. Ми дуже часто стрічалися, бо я працював при тій кухні. Все було гарно аж десь після нашого Різдва 1944 р. я стрінув отця зажуреного, бо сказав мені, що його відсилають до шпиталю, а він боїться його (цього шпиталю) як огню. Чому питаю? «Дістав я тех. розвільнення і цього не вдасться скрити, бо вже про те знають в кухні і в бльоці» і дійсно блоковий Зигмунт відправив отця до шпиталю. В другій половині березня 1944 р. адміністрація «Майданку» почала приготувлятися до евакуації табору. Здорових в'язнів відсилали на захід то до Бухенвальду, а більшість до Гросс-Розен. Потім зібрали хворих не здібних до праці і долучили до нас хворих зо шпиталю, але між ними не було Вашого батька. Один з поворотців зо шпиталю говорив, що лежав з отцем в одному спільному бараці, але десь на початку лютого перенесли отця в інший барак. Ніхто мені не сказав, що знав би щось докладніше про дальшу долю Вашого батька, але найбільш правдоподібним є то, що десь в лютому 1944 р. скінчилися муки Праведного Воїна за віру і Всевишній забрав його до себе¹⁹⁰.

¹⁹⁰ Микола Заичний, «Інтерв'ю про о. Омеляна Ковча від 19.05.1996», 1 – 2.

Ілюстрації

Ілюстрація 1

О.Ковч (другий зліва в першому ряду) під час навчання у Римі. istpravda.com.ua

Ілюстрація 2

Отець Омелян Ковч із родиною. istpravda.com.ua

Ілюстрація 3

О.Ковч під час богослужіння. radiosvoboda.org

Ілюстрація 4

Музей «Майданек», м. Люблін (Польща), територія концтабору «Майданек». Фото: Марії Марків, 2019 р.

Ілюстрація 5

Музей «Майданек», м. Люблін (Польща), територія концтабору «Майданек». Фото: Марії Марків, 2019 р.

Ілюстрація 6

Пам'ятник блаженному Омеляну Ковчу в Перемишлянах. pikartgroup.com